

Det juridiske fakultet

Ungdomsstraff

Bakgrunn for innføring av ungdomsstraffen, vilkår for og gjennomføring av ungdomsstraffen

—
Bjørn Erik Aune Hansen

Liten masteroppgave i rettsvitenskap høst 2015

Antall ord 16303.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning.....	1
1.1 Presentasjon av oppgavens tema.....	1
1.2 Presisering og avgrensing.....	4
1.3 Rettskilder og metode.....	4
2 Å straffe barn.....	7
2.1 Historikk og bakgrunn.....	7
2.2 Utvikling i retning av reaksjoner i frihet.....	9
2.3 Utviklingen fram mot Rt 2010 side 1313.....	11
2.4 Rt 2010 side 1313 og senere utvikling.....	14
3 Straffereaksjoner mot barn.....	17
3.1 Påtaleunntatelse.....	17
3.2 Bot og forelegg.....	18
3.3 Overføring til konfliktrådet.....	18
3.4 Betinget fengsel.....	18
3.5 Samfunnsstraff.....	18
4 Vilkårene for å idømmes ungdomsstraff.....	20
4.1 Innledning.....	20
4.2 Alder.....	20
4.3 Alvorlige eller gjentatte kriminelle handlinger.....	24
4.3.1 Gjentatt kriminalitet.....	24
4.3.2 Alvorlig kriminalitet.....	27
4.4 Straffens formål ikke med tyngde taler mot en reaksjon i frihet.....	35
4.5 Lovbryter samtykker og har bosted i Norge.....	39
4.5.1 Samtykke.....	39
4.5.2 Bosted i Norge.....	41
5 Straffens varighet.....	44
5.1 Gjennomføringstiden.....	44
5.2 Subsidiær fengselsstraff.....	45
6 Brudd på vilkårene for ungdomsstraff.....	46
6.1 Vilkårsbrudd.....	46
6.2 Ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.....	48
6.3 Rettens vurdering av vilkårsbrudd.....	48

7 Positive og negative sider ved ungdomsstraffen	50
8 Kildeliste	53
Lovgivning.....	53
Traktater/konvensjoner	53
Forarbeider.....	53
Litteratur.....	54
Rettspraksis	54
Annet	55

1 Innledning

1.1 Presentasjon av oppgavens tema.

Oppgavens tema er den nye straffarten ungdomsstraff som ble innført fra 1. juli 2014.

Ungdomsstraff som straffart, har vært virksom i halvannet år. At straffarten har vært virksom i så kort tid, gjør at det er flere områder innenfor bruken av ungdomsstraff, som etter mitt syn, fortsatt er uavklart. På hvilken måte barn som bryter loven, bør straffes har vært en problemstilling myndighetene har drøftet i lang tid. Det at jeg har et verv som mekler i konfliktrådet, medfører at jeg har en interesse for problemstillingen straff av barn. Dette i tillegg til at bruk av ungdomsstraff har uavklarte problemstillinger, har vært begrunnelsen for mitt valg av tema og problemstilling.

Ungdomsstraff er en alternativ straffereaksjon til fengsel, og idømmes av domstolene. Straffen innebærer at ungdom under 18 år, som har begått alvorlig eller gjentatt kriminalitet, skal gå gjennom en gjenopprettende rettsprosess, som involverer gjerningspersonens nettverk, ofre og hjelpeapparatet, og der straffereaksjonen blir individuelt tilpasset i en ungdomsplan. Ungdomsstraff er en straff som sones i frihet, men den dømte må gjennomføre tiltak som er fastlagt i ungdomsplanen. Tiltakene i ungdomsplanen er ment å være kriminalitetsforebyggende,¹ ungdomsstraffen skal være et verktøy i arbeidet for å hjelpe unge lovbrøyttere inn i en ny livsbane og hindre tilbakefall til kriminalitet.

Det er et synspunkt at straff i form av ubetinget fengsel i liten grad vil ha en positiv effekt på barns adferd.² Ubetinget fengsel kan også innebære utfordringer med å nå fram til ungdommene med andre hjelpende tiltak. Ungdomsstraff kan da være et alternativ for ungdom under 18 år som har begått alvorlig eller gjentatte kriminelle handlinger. Myndighetene har som mål at barn ikke skal fengsles³ og innføring av ungdomsstraff er ment å være et hjelpemiddel for å nå denne målsettingen.

¹ Prop. 135 I side 105 andre spalte

² Prop. 135 I side 12 første spalte. Pkt. 2.1

³ Prop. 135 I side 9 andre spalte

Den kriminelle lavalder i Norge er 15 år⁴ og er aldersgrensen for myndighetenes mulighet til å ilegge en person straff for lovbrudd. Det er et alminnelig synspunkt at barn under 15 år fortsatt er i en fase av livet der læring av riktig og god adferd er viktig og nødvendig. Langt på vei vil dette også gjelde unge mellom 15 og 18 år. Tiltakene som settes inn ved kriminalitet fra denne gruppen bør derfor være forankret i et mål om opplæring i god og riktig adferd.

Da bestemmelsen om ungdomsstraff ble innført, fantes lovgrunnlaget i straffeloven av 1902 § 28c. Den nye straffeloven trådte i kraft 1. oktober 2015 og lovgrunnlaget for ungdomsstraff finnes nå i straffeloven av 2005 § 52 a som fastsetter at:

Ungdomsstraff med ungdomsstormøte og ungdomsplan etter konfliktrådsloven kapittel IV kan idømmes i stedet for fengselsstraff når

- a) lovbrøyteren var under 18 år på handlingstidspunktet,*
- b) lovbrøyteren har begått gjentatt eller alvorlig kriminalitet,*
- c) lovbrøyteren samtykker og har bosted i Norge, og*
- d) hensynet til straffens formål ikke med tyngde taler mot en reaksjon i frihet.*

Straffelovens § 52 b bokstav a fastsetter straffens varighet fra 6 måneder til 2 år og gjennomføring av selve straffen, reguleres av konfliktrådsloven.⁵ Konfliktrådet har tre sentrale virkemidler for gjennomføring av straffen: Ungdomsstormøte, ungdomsplan og gjennomføring av ungdomsplan.

Et stormøte organiseres ved at den domfelte plikter å gjennomføre et møte i regi av konfliktrådet, der de som er berørt av saken skal/kan møte. Obligatoriske deltagere i stormøtet er lovbrøyter og verge, politiet og kriminalomsorgen. Andre aktuelle deltagere kan være fornærmede, representant fra skole, helsevesen, eller andre med tilknytning til saken.⁶ Det er konfliktrådets ungdomsordinator som avgjør hvilke aktører, utenom de obligatoriske, som skal kalles inn til stormøtet.⁷

⁴ Straffeloven (2005) § 20 a

⁵ Konfliktrådsloven kapittel 4

⁶ Prop. 135 L side 122 pkt 10.8.3

⁷ Prop. 135 I side 122 andre spalte

Stormøtet er todelt, hvor den første delen av møtet, bygger på konfliktrådets prinsipper om «restorative justice» eller gjenopprettende rett.⁸

Fire kjerneverdier ligger til grunn for restorative justice: For det første å legge til rette for et frivillig møte mellom offer, gjerningsperson og medlemmer av lokalsamfunnet der den kriminelle handlingen og dens ettervirkninger drøftes. Den andre kjerneverdien er at gjerningspersonen forventes å forplikte seg til å reparere skaden vedkommende har forårsaket, deretter at offer og gjerningsperson skal reintegreres som fullverdige, bidragende medlemmer av samfunnet. Den siste kjerneverdien er at partene som er direkte involvert i eller berørt av den kriminelle handling, får et tilbud om å delta i løsningen av problemet.⁹

Denne første delen av stormøtet skal ha en gjenopprettende virkning mellom partene, slik at partene kan legge saken bak seg og regne denne som avsluttet.

Del to av stormøtet skal utarbeide en ungdomsplan. Denne planen skal inkludere tiltak som kan få den domfelte til å endre sin påbegynte kriminelle løpebane, det er da stormøtet som i realiteten avgjør hvor krevende reaksjonen skal bli.

Hvilke følger eventuelle brudd på gjennomføringen skal få reguleres av konfliktrådsloven § 31 og § 32.

Denne oppgaven vil ta for seg ulike sider av ungdomsstraffen. Vilårene for å bli idømt ungdomsstraff vil bli grundig behandlet, straffens varighet og konsekvensene for brudd på vilårene for ungdomsstraff, vil også bli gjennomgått.

Ungdomsstraffen hører til under det generelle tema barn og straff, og oppgaven vil gi en oversikt over temaet for å belyse hensynene bak og begrunnelsen for innføring av ungdomsstraffen.

Oppgaven vil også ta for seg den historiske utvikling i Norge i synet på barn og straff samt de endringer som FNs barnekonvensjon har medført.

⁸ Prop. 135 I side 110 andre spalte pkt. 10.4.1

⁹ Nou. 2008:15 barn og straff punkt 3.4 side 25

Når vilkårene for ungdomsstraff gjennomgås, vil det vurderes om det er satt en øvre og en nedre grense for når denne straffen kan idømmes, eventuelt hvor disse grensene kan tenkes å gå. Jeg vil også peke på noen områder og situasjoner hvor vilkårene for ungdomsstraff kan være problematiske og skissere mulige løsninger som kan finnes.

Jeg vil i tillegg også stille spørsmål om ungdomsstraff er et godt straffe-alternativ for alle kriminelle handlinger utført av barn.

Avslutningsvis vil jeg trekke noen konklusjoner fra oppgaven om hvorvidt det er potensiale for forbedringer eller behov for endringer i måten vi straffer barn på.

1.2 Presisering og avgrensning

Ungdomsstraffen kan anvendes på barn/ungdom som var mellom 15 og 18 år på gjerningstidspunktet. En lovbrøyer som er fylt 18 år kan idømmes ungdomsstraff dersom den kriminelle handling ble utført før vedkommende fylte 18 år.

Oppgaven avgrenses mot andre straffereaksjoner, men andre alternativer enn ungdomsstraff vil bli nevnt, slik at den nye straffereaksjonen kan settes i rettsbildemessig perspektiv.

1.3 Rettskilder og metode

«Rettskildefaktorene er jussens byggeklosser».¹⁰ Hvordan man skal være i stand til å finne de sentrale rettskildefaktorer og tillegge faktorene, relevans, slutning og vekt er et sentralt metodespørsmål. Eckhoff uttaler i sin bok¹¹ at han forstår rettskildelære slik: «I rettskildelæren gjøres det rede for hva man bygger på og hvordan man resonerer når man tar stilling til et rettsspørsmål.»¹² I denne oppgaven tar jeg utgangspunkt i alminnelig juridisk metode slik den beskrevet av Eckhoff.¹³ Og mine «byggeklosser» i oppgaven gjennomgås i det følgende.

De sentrale lover oppgaven er basert på er Straffeloven (2005), konfliktrådsloven og straffeprosessloven.

¹⁰ Sitat ukjent

¹¹ Eckhoff, Rettskildelære (2001)

¹² Eckhoff, Rettskildelære (2001) side 15

¹³ Eckhoff, Rettskildelære (2001)

Utgangspunkt for tolkningen av lovteksten om vilkårene for idømmelse og gjennomføring av ungdomsstraff, er da ordlydens naturlige betydning og forståelse etter en alminnelig språkbruk. Ved tolkning av lovtekst vil også bestemmelsens formål være sentralt.

Da bestemmelsen om ungdomsstraff, er relativt ny, foreligger det lite rettspraksis som kan gi veiledning om hvordan bestemmelsene skal forstås. Forarbeidene til loven vil derfor spille en større rolle enn normalt i vurderingen av hvordan bestemmelsene skal tolkes og forstås.

Rettspraksis før bestemmelsen trådte i kraft hvor det er utmålt ubetinget fengsel og strenge samfunnsstraffer vil bli behandlet, dette fordi det kan gi et inntrykk av hvilke straffbare forhold som kan kvalifisere til ungdomsstraff i henhold til de nye bestemmelsene.

Avgjørelsene kan dessuten belyse problemstillingen om straffens formål taler for en reaksjon i frihet eller om ubetinget fengsel er særlig påkrevd. Rettspraksis vil også illustrere eksempler på de problemstillinger oppgaven reiser og kan dermed ha verdi for den videre framstilling.

Underrettspraksis vil også bli behandlet i noen grad, da dette kan belyse hvordan bestemmelsen om ungdomsstraff, så langt har blitt brukt og forstått. Underrettspraksis har begrenset verdi som rettskilde, sammenlignet med dommer avsagt av Høyesterett. Eckhoff uttaler i sin bok Rettskildelære at underinstansers avgjørelser kan ha betydning, særlig hvor de ikke ankes.¹⁴ Da det finnes få høyesterettsavgjørelser om ungdomsstraff vil noen avgjørelser fra underinstanser bli brukt som kilder i oppgaven.

Videre er FNs barnekonvensjon sentral som kilde, da ungdom mellom 15 og 18 år er definert som barn etter denne. Barnekonvensjonen er gjort til norsk lov gjennom menneskerettsloven § 2.

Menneskerettsloven § 3 fastsetter at barnekonvensjonen skal ha forrang ved eventuell motstrid med norske lover. Dette medfører at barnekonvensjonens prinsipper må ligge til grunn ved idømmelse av ungdomsstraff. Høyesterett har i flere saker lagt vekt på barnekonvensjonen, hvilket viser at barnekonvensjonen har relativt høy vekt som rettskilde.

¹⁴ Eckhoff, Rettskildelære (2001)

Ungdomsstraffen er foreløpig lite beskrevet i juridisk litteratur og jeg har ikke funnet lærebøker om emnet.

I forkant av ikrafttreddelsen av bestemmelsen om ungdomsstraff, var det gjennomført et prøveprosjekt i Telemark og Sør-Trøndelag. Pilotprosjektet ble igangsatt i 2012 og erfaringene fra prosjektet er positive, både for ungdommene det gjelder og for det tverretatlige forvaltningssamarbeidet.¹⁵

¹⁵ Prop. 57 I (2013-2014) side 14, punkt 2.5.3

2 Å straffe barn

2.1 Historikk og bakgrunn

Tanken om at unge lovbrøyttere bør behandles mildere og idømmes mindre tyngende reaksjoner enn voksne lovbrøyttere er ikke ny. At unge lovbrøyttere har blitt behandlet annerledes enn voksne lovbrøyttere, både i lovtekst og rettspraksis kan vi se langt tilbake i tid. Allerede lov om betingede straffedomme av 2. mai 1894, som åpnet for å gjøre bøtestraff og fengselsstraff betinget, fastsatte i § 1 annet ledd, at retten ved avgjørelsen av om straffen skulle gjøres betinget skulle «tage hensyn til den skyldiges alder og foregaaende vandel» At loven plasserer dette momentet innledningsvis, kan forstås som at alder ble ansett som et moment med stor vekt.

For videre å illustrere at alder også i tidligere tider har hatt betydning for straffeutmåling, kan det vises til Rt 1896 side 280 hvor to gutter som ikke hadde fylt 18 år, men som sammen med en tredjemann over 18 år, hadde deltatt i et innbruddstyveri. De to yngste ble dømt til betinget straff med begrunnelse av at de begge var under 18 år. Høyesterett uttalte i saken at de «anførte grunde er af ikke liden styrke.» De anførte grunner var da domfeltes unge alder. På 1800-tallet var den kriminelle lavalder så lav som 10 år, men i 1896 fastsatte vergerådsloven¹⁶ at den kriminelle lavalder ble økt fra 10 til 14 år. Denne aldersgrensen var gjeldende helt fram til 1. januar 1990, da ble den kriminelle lavalder ble hevet til 15 år.¹⁷

Allerede for nærmere 100 år siden var man inne på tanken at opplæring kunne endre livsførsel og dermed forhindre den kriminelle løpebane. I 1919 ble det i lov av 25. juli 1919 nr. 1 og nr. 2. gjort endringer i straffeloven som innførte regler om at unge under 21 år kunne bli dømt til opphold såkalte lære hjem. Straffelovens § 52 femte ledd fastsatte da at

«Har den skyldige ikke fylt 21 aar og retten finder, at han i særlig grad trenger opdragelse og oplæring i et arbejde, kan det opstiles som betingelse at han tar ophold i en offentlig eller av kongen godkjent lærestanstalt....»

Ordningen med lære hjem ble ikke særlig vellykket. Hovedårsakene til dette var at ordningen var kostbar i tillegg til at de unge raskt oppdaget at det lønte seg med en kortvarig ubetinget

¹⁶ lov 6. juni 1896 nr. 1

¹⁷ Lov av 12. juni 1987. ikraftsatt 1. januar 1990.

fengselsdom framfor et langvarig opphold på lærehjem.¹⁸ Konsekvensen var at ordningen med lærehjem ble avskaffet allerede i 1922.

Senere ble ordningen med arbeidsskole innført i 1928.¹⁹ Arbeidsskole var opprinnelig ment for lovbrøyttere i alderen 18- 23 år. Arbeidsskolen ble imidlertid ikke iverksatt før 1. september 1951 og det var da åpnet for at personer under 18 år kunne settes i arbeidsskole, dersom særlige grunner tilsa dette. Arbeidsskolen skulle være en åpen anstalt, men man fikk tidlig et rømmingsproblem og lukkede avdelinger ble innført.²⁰ Allerede i 1963 var det like mange lukkede avdelinger som åpne.

Arbeidsskolen ble erstattet med ungdomsfengsel fra 1. februar 1966, men det viste seg raskt at heller ikke ungdomsfengsel var en velegnet reaksjon. De fleste domfelte oppfattet reaksjonen som mer tyngende enn den normalreaksjon de ville fått, og domstolens anvendelse av ungdomsfengsel ble etterhvert spredt og tilfeldig.²¹ Straffelovrådets foreslo i sin innstilling datert 22. oktober 1973 at straffereaksjonen burde oppheves.²²

I forbindelse med opphevelsen av straffereaksjonen uttaler Andenæs i 1974 at man er tilbake der man startet før loven av 1928 og at utviklingen stort sett har vært en serie av skuffelser. De store forhåpninger om å erstatte straff med opplæring og påvirkning har vist seg å være lite realistiske.²³

I løpet av forrige århundre gjorde også Høyesterett, gjennom sin praksis, en dreining hvor rehabilitering som moment i straffeutmåling blir stadig mer viktig. Andenæs kommenterer dette i sine lærebøker. I første og andre utgave²⁴ uttaler han dette: «det virker lite tiltalende å sette tiltalte inn til soning flere år etter forbrytelsen, især hvis han har skikket seg vel i mellomtiden» I tredje og fjerde utgave²⁵ uttaler han følgende: «Hvis det er grunnlag til å tro at tiltalte er inne i en rehabiliteringsfase, som kan bli avbrutt ved et nytt fengselsopphold, har Høyesterett strakt seg langt for å gi betinget dom.»

¹⁸ NOU 2008: 15 side 16, første spalte

¹⁹ Lov 1. juni 1928 nr. 2

²⁰ Ot. Prp. nr. 1 (1974-1975) side 4

²¹ Ot. Prp. nr. 1 (1974-1975) side 5 pkt. 1 og pkt. 2

²² Se Ot. Prp. nr. 1 (1974-1975) side 5

²³ Andenæs Alminnelig strafferett 2. utgave 1974 side 349

²⁴ Andenæs Alminnelig strafferett 1. utgave 1956 side 403 og 2. utgave 1974 side 426

²⁵ Andenæs Alminnelig strafferett 3. utgave 1989 side 412-413 og 4. utgave side 430

2.2 Utvikling i retning av reaksjoner i frihet

Forarbeidene til ungdomsstraffen uttaler at «Synet på hvordan det bør reageres mot unge som bryter loven, har skiftet mellom straff, opplæring og behandling».²⁶

Rehabiliteringshensynet ble tidligere først og fremst brukt som begrunnelse for betinget dom. Da straffarten samfunnstjeneste ble innført, først som prøveordning i 1984 og deretter lovfestet i 1991²⁷ kom rehabiliteringshensynet til å spille en mer sentral rolle. Om den domfelte var inne i en rehabiliteringsfase og det var grunn til å tro at domfelte ville avstå fra kriminalitet i framtiden var større enn ved en dom på ubetinget fengsel, skulle dette hensynet vektlegges tyngre enn før. Dermed hadde man mulighet til å straffe en forbryter, men samtidig unngå de skadevirkninger et fengselsopphold ville medføre. Samfunnstjeneste ble senere avløst av straffarten samfunnsstraff i 2002.²⁸

FNs barnekonvensjon av 20. november 1989, ratifisert av Norge 8. januar 1991 inneholder flere bestemmelser angående barn og straff. En av de mest sentrale bestemmelsene finnes i artikkel 3 nr. 1 som bestemmer at ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, «skal barnets beste være et grunnleggende hensyn».²⁹

Dette innebærer at i avgjørelser som berører eller er rettet mot barn, skal det framgå at barnets interesser er identifisert, tillagt vekt og vurdert opp mot andre hensyn.³⁰

Det er utvilsomt at dette også gjelder når det er spørsmål om å straffedømme barnet.

Hva som best tjener barnet er imidlertid ikke det eneste og heller ikke alltid det avgjørende hensynet.³¹ Bestemmelsen gir altså henvisning til en helhetsvurdering hvor hensynet til barnets beste skal veie tungt. Hensynet til barnets beste kan altså måtte vike der andre tungtveiende hensyn gjør det nødvendig. Forarbeidene legger til grunn at hensynet til barnets beste vil måtte vike der hensynet til samfunnsvern er tilstrekkelig tungtveiende.³²

²⁶ Prop. 135 I side 15, pkt. 2.5.2

²⁷ Tilføyd straffeloven ved tilleggslov av 15. mars 1991 nr. 4

²⁸ Endring av straffeloven av 16. mai 2001 nr. 21 trådte i kraft 1. mars 2002

²⁹ Barnekonvensjonens artikkel 3 nr. 1

³⁰ Rt 2015 side 93 (65)

³¹ Rt 2009 side 1261 punkt 31 og 32

³² Prop. 135 I side 100 første spalte, punkt 9.6.1.4

Det poengteres videre i barnekonvensjonens artikkel 37 bokstav b at «pågrepelse, frihetsberøvelse eller fengsling av et barn skal skje på lovlig måte og skal bare benyttes som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom».

Artikkelen slår fast at barn kan fengsles, dersom det skjer på lovlig måte. I følge legalitetsprinsippet og grunnlovens § 96, kreves da hjemmel i lov. En naturlig forståelse av artikkelens bestemmelser, tilsier at alle andre mulige sanksjoner må være utprøvd før man kan sette et barn i fengsel. Problemstillingen blir da om andre sanksjoner må prøves først eller om det er tilstrekkelig at domstolen har vurdert muligheten for andre sanksjoner og konkludert med at andre sanksjoner ikke er forsvarlige i dette tilfellet.

I forarbeidene til straffeloven³³ slås det fast at domstolene generelt skal være tilbakeholdne med å idømme fengselsstraff til unge lovbrøyttere, videre at andre reaksjoner som hovedregel burde være prøvd før ubetinget fengselsstraff idømmes. Unntaksvis kan imidlertid slik straff idømmes førstegangsforbryttere. Forutsetningen er da at det gjelder en alvorlig straffbar handling.

I forarbeidene til ungdomsstraffen fastslås at også hensynet til allmennprevensjon kan tilsi bruk av frihetsberøvende reaksjon ovenfor barn.³⁴

Oppsummert kan det konkluderes med at så langt det lar seg gjøre skal man unngå å sette barn i fengsel, men fengsling av barn kan likevel skje, dersom forbrytelsen er alvorlig og hensynet til allmennprevensjon eller hensynet til samfunnsvern er tilstrekkelig tungtveiende.

Barnekonvensjonen artikkel 40 nr. 1 orienterer seg særlig mot individualpreventive hensyn ved å fastslå at et barn som har begått et straffbart forhold har rett til å bli behandlet på en måte «som tar hensyn til barnets alder og ønskeligheten av å fremme barnets re integrering, slik at det påtar seg en konstruktiv rolle i samfunnet».³⁵

Artikkel 40 fastsetter videre minsterettigheter vedrørende barns rettssikkerhet, ved beskyldning eller anklage for å ha begått et straffbart forhold.

³³ Ot. Prp. Nr. 90 (2003-2004) side 435

³⁴ Prop. 135 I side 100, første spalte.

³⁵ Barnekonvensjonen artikkel 40 nr. 1

Etter juridisk teori er det antatt at Norge i stor utstrekning oppfyller reglene i barnekonvensjonen i forhold til straffeforfølgning av barn.³⁶ Det reises spørsmål i teorien om Norges generelle praksis med at barn soner i samme fengsel som voksne, kan være i strid med barnekonvensjonens regler, videre er det et spørsmål om det faktisk at straffesaker som hovedregel føres for åpne dører, kan være i strid med barnets rett til privatliv etter artikkel 40.³⁷

2.3 Utviklingen fram mot Rt 2010 side 1313

Høyesteretts dom inntatt i Rt 2010 side 1313 framstår både i senere dommer³⁸ og forarbeidene³⁹ til ungdomsstraffen, som den grunnleggende dommen i vurderingen av om barn som har begått alvorlige forbrytelser skal idømmes samfunnsstraff eller ubetinget fengsel.

Saken dreide seg om straffeutmåling for ran og ransforsøk der domfelte på gjerningstidspunktet var under 18 år. Hovedspørsmålet var hvilken betydning domfeltes alder skulle ha for straffeutmålingen. Dommen vil bli nærmere redegjort for i kapittel 2.4.

Høyesterettspraksis før dommen i Rt 2010 side 1313 og i tiden etter at Norge hadde tiltrådt FNs barnekonvensjon viser at Høyesterett ble mer tilbakeholden med å anvende ubetinget fengsel mot barn og ungdom under 18 år.⁴⁰ Gjennomgang av praksis fra Høyesterett viser imidlertid også at begrunnelsen mot å anvende ubetinget fengsel endret seg. Tidligere ble det faktisk at domfelte var i en rehabiliteringsfase tillagt stor vekt⁴¹, men utviklingen viser at argumentet ung alder, i seg selv, ble vektlagt i større grad.⁴²

For å belyse utviklingen i Høyesteretts praksis i vurdering av ung alder som straffeutmålingsmoment, kan nevnes høyesterettsdom inntatt i Rt 2002 side 742 hvor en gutt på noe over 15 år hadde stukket en jevnaldrende med kniv. Forholdet var subsumert under straffelovens(1902) § 229 og § 232 og i Borgarting lagmannsrett var tiltalte dømt til 1 års fengsel, hvorav åtte måneder ble gjort betinget.

³⁶ Høstmælingen, Kjørholt, Sandberg (red) Barnekonvensjonen side 156

³⁷ Høstmælingen, Kjørholt, Sandberg (red) Barnekonvensjonen side 156

³⁸ Rt 2010 side 1317, Rt 2012 side 34. Rt 2013 side 67

³⁹ Prop. 135 I Side 97 andre spalte og side 100 første spalte

⁴⁰ Høstmælingen, Kjørholt, Sandberg (red) Barnekonvensjonen Side 155 punkt 7.5.4

⁴¹ Rt 2002 side 742 (side 744)

⁴² Rt 2004 side 804 (25)

Høyesteretts førstvoterende uttaler «[M]ed den risiko som skadevirkninger som fengsel normalt innebærer for unge mennesker som for kort tid siden har passert terskelen til den kriminelle lavalder, vil det imidlertid måtte gis rom for unntak når dette tilsies av særlige omstendigheter.»⁴³ Særlige omstendigheter kan for eksempel være at den domfelte har flyttet, begynt på skole, sluttet med rusmisbruk eller på annen måte er inne i en positiv utvikling. Førstvoterende i saken uttaler så videre at «Etter min oppfatning foreligger slike omstendigheter i denne saken».⁴⁴

De særlige omstendigheter Høyesterett viste til i denne saken var at gutten hadde endret miljø og var inne i en positiv utvikling og dermed kunne sies å være i en rehabiliterings-situasjon.

Resultatet i saken ble samfunnstjeneste i 100 timer med gjennomføringstid og subsidiær fengselsstraff i 120 dager.

I en høyesterettsdom inntatt i Rt 2004 side 804 ble også samfunnsstraff resultatet. Saksforholdet var her at en gutt, noe over 15 år var dømt for overtredelse av strl. § 229 andre straffalternativ, jfr. § 232. Gutten hadde deltatt i et angrep på en tilfeldig forbi passerende. Fornærmede hadde blitt sparket flere ganger, med stor kraft i hodet. Høyesterett kom enstemmig til at det burde anvendes samfunnsstraff, men med dissens i begrunnelsen. Førstvoterende mente at det i likhet med overnevnte sak⁴⁵ forelå særlige omstendigheter som tilsa samfunnsstraff. I dette tilfellet hadde domfelte, i likhet med saken beskrevet ovenfor, brutt med sitt tidligere miljø, samt avstått fra nye straffbare handlinger.⁴⁶ Imidlertid var annenvoterende og flertallet av den oppfatning at det vesentligste for å idømme samfunnsstraff, var individualpreventive hensyn. Annenvoterende høyesterettsdommer Lund uttalte «[i] denne alderen er sinnet ytterst sårbart og lite egnet til å motstå uheldige virkninger av fengselsstraffen. Det bør derfor skulle svært mye til før så unge mennesker sperres inne.»⁴⁷

⁴³ Rt 2002 side 742 (side 743)

⁴⁴ Rt 2002 side 742 (side 743)

⁴⁵ Rt 2002 side 742

⁴⁶ Rt 2004 side 804 (20)

⁴⁷ Rt 2004 side 804 (25)

Høyesterettsdommer Lund uttaler videre at han er enig med førstvoterende i at det har skjedd en positiv utvikling for tiltalte det siste året. Deretter uttaler han «Argumentasjonen forutsetter, så vidt jeg kan forstå, at ubetinget fengsel ville ha måttet bli resultatet hvis saken, slik ønskelig er, var blitt avgjort kort etter at lovbruddet fant sted. Dette er jeg ikke enig i. Også da mener jeg at samfunnsstraff ville vært en riktig reaksjon».⁴⁸ Høyesterett tillegger i denne saken domfeltes unge alder så stor vekt at dette er nok til å unngå en ubetinget fengselsstraff.

Disse to dommene er avsagt henholdsvis før og etter at Barnekonvensjonen ble gjort til Norsk lov i 2003.⁴⁹ Det at Barnekonvensjonen ble innført som norsk lov, medførte at hensynet til barns rettigheter ble tillagt større vekt ved utmåling av straff. Dette er noe som etter min mening kan forklare endringen i Høyesteretts syn på bruk av fengselsstraff ovenfor barn.

Begge disse saker gjaldt barn på 15 år. I Rt 2005 side 1096 ble det derimot idømt ubetinget fengsel. Forholdet var her at gjerningsmannen, på den tiden 17 år og 11 måneder, var tiltalt etter strl. § 228 første ledd, jfr. § 232 for legemsfornærmelse mot tre asylsøkere.

Førstvoterende uttaler etter at forsvarer har henvist til barnekonvensjonen artikkel 37 bokstav b. «[j]eg er enig i at domfeltes unge alder er et tungtveiende argument for å reagere med samfunnsstraff i stedet for med fengsel. I dette tilfellet mener jeg allikevel at det av allmennpreventive grunner ikke er tilstrekkelig å reagere med samfunnsstraff. Domfeltes unge alder tilsier imidlertid at en del av fengselsstraffen bør gjøres betinget».⁵⁰

I Rt 2009 s 1289 ble det og idømt fengsel. Saksforholdet var her at en gutt på 17 år og 5 måneder var tiltalt etter strl. § 229 første straffalternativ for å ha slått og sparket en mann på 55 år.

Om straffeutmålingen uttaler førstvoterende «[d]et er klare betenkeligheter ved å sette meget unge mennesker i fengsel, og jeg har vært i tvil om man i denne saken etter nedsubsumsjonen heller burde reagere med samfunnsstraff.»⁵¹ Førstvoterende viser deretter til at det etter rettspraksis, er den helt klare hovedregel med en viss ubetinget

⁴⁸ Rt 2004 side 804 (26)

⁴⁹ Barnekonvensjonen ble tillagt menneskerettsloven § 2 ved lov av 1. august 2003 nr. 86

⁵⁰ Rt 2005 side 1096 (20)

⁵¹ Rt 2009 side 1289 (12)

fengselsstraff for slik gatevold som her. Også når gjerningspersonen er meget ung. Førstvoterende uttaler deretter «Jeg er kommet til at ubetinget fengsel da er vanskelig å unngå her. Men aldersmomentet må etter min mening kunne begrunne en ytterligere nedsettelse av straffen, for mest mulig å unngå uheldige virkninger av soningen.»⁵²

Det kan etter disse dommene virke som at utviklingen i Høyesteretts vurdering av aldersmomentet, er at aldersmomentet tillegges større vekt ved straffeutmåling enn før, og at det er en dreining fra om domfelte er i en rehabiliteringsfase til at alder i seg selv er sentralt. Videre kan det tolkes at jo yngre lovovertrederen er, jo mer sårbart er barnet for fengselsstraffens uheldige virkninger, og ubetinget fengsel bør i størst mulig grad unngås, spesielt for den yngre gruppen av barn som bryter loven.

2.4 Rt 2010 side 1313 og senere utvikling.

I denne saken, som jeg så vidt omtalte i kapittel 2.3, hadde en gutt på 17 år og fire måneder i løpet av en natt, og sammen med flere andre ungdommer, begått flere ran. Han var ikke tidligere straffedømt og da ranene ble pådømt av Høyesterett, etter cirka 18 måneder, hadde gutten ikke begått nye straffbare handlinger. I lagmannsretten var gutten blitt dømt til fengsel i to år og seks måneder, herav var ett år og seks måneder gjort betinget.⁵³

Høyesterett kom under tvil til at samfunnsstraff kunne anvendes. En sentral del av begrunnelsen for dette var hensynet til FNs barnekonvensjon.

Etter en gjennomgang av barnekonvensjonen⁵⁴ slår førstvoterende fast at vilkåret i straffelovens § 28 første ledd bokstav b om at hensynet til straffens formål må tolkes og anvendes med FNs barnekonvensjon som bakgrunn. Førstvoterende slår videre fast at der domfelte er under 18 år på gjerningstiden, skal tyngdepunktet forskyves mellom de individualpreventive og de allmennpreventive hensyn og det som i det lange løp tjener barnets interesser skal tre i forgrunnen. «og kan bare settes til side så langt det foreligger

⁵² Rt 2009 side 1289 (12)

⁵³ Rt 2010 side 1313 (2)

⁵⁴ Rt 2010 side 1313 (13 og 14)

særlig tungtveiende allmennpreventive hensyn som ikke i tilfredsstillende grad også ivaretas ved en dom på samfunnsstraff. Jo yngre barnet er, desto mer må det til.»⁵⁵

Deretter etter å ha gjennomgått tiltaltes situasjon bemerker førstvoterende at han ikke er i tvil om at de individualpreventive hensyn i dette tilfellet best ivaretas ved en dom på samfunnsstraff og at den oppfølging en slik reaksjon forutsetter vil kunne bidra til ytterligere struktur i domfeltes hverdag og støtte opp om hans personlige modning. Førstvoterende oppsummerer sitt syn slik: «Reaksjonen - med det omfang den nødvendigvis må ha - vil samtidig være meget følbar, og ikke etterlate noen tvil om realiteten i straffansvaret eller alvoret i de handlinger han er dømt for. En lengre ubetinget fengselsstraff vil for D kunne legge til rette for en negativ utvikling som det senere blir vanskelig å snu.»⁵⁶

Straffen i saken ble til slutt utmålt til samfunnsstraff i 417 timer med gjennomføringstid på ett år og seks måneder, subsidiært fengselsstraff i to år og seks måneder.

Denne avgjørelsen representerer, slik jeg ser det, en klar kursendring fra Høyesteretts side og er den første hvor Høyesterett klart tolker og vektlegger prinsippet om barnets beste i en straffesak. Retten legger også uten videre til grunn at barnekonvensjonens artikkel 3 gjelder når barn er tiltalt i en straffesak og slår fast at retten plikter å avklare hva som er i barnets interesse og hvordan disse interessene skal ivaretas. Retten legger til grunn at det er barnets beste at individualpreventive hensyn ivaretas. Med individualpreventive hensyn menes det her straffens forbedrende virkning og at de allmennpreventive hensyn også kan ivaretas med en dom på samfunnsstraff.

Synet om barnets beste som kom til uttrykk i denne dommen er senere fulgt opp i flere avgjørelser.⁵⁷

I straffeloven av 2005 slås det fast i § 33 at barn bare skal idømmes ubetinget fengsel når det er særlig påkrevd, den nye straffeloven trådte i kraft fra 1. oktober 2015, men allerede 20. januar 2012⁵⁸ ble denne bestemmelsen tilføyd § 18 i straffeloven av 1902. Etter

⁵⁵ Rt 2010 side 1313 (15)

⁵⁶ Rt 2010 side 1313 (18)

⁵⁷ Bla. Rt 2011 side 206 og Rt 2013 side 734

⁵⁸ Tilføyd straffeloven ved lov 20. januar 2012 nr. 6

forarbeidene til loven, framgår det at rettspraksis i all hovedsak er i overensstemmelse med denne bestemmelsen.⁵⁹

Etter dette kan man se at Høyesterett og lovgiver legger stor vekt på å skåne unge lovbytere for fengselsstraffens uheldige virkninger, dette er i samsvar med de forpliktelser staten er pålagt etter Barnekonvensjonens artikkel 3 og artikkel 37 b.

⁵⁹ Ot. Prp. Nr. 90 (2003-2004) side 435

3 Straffereaksjoner mot barn

I tillegg til ungdomsstraff er det i dag fem andre straffereaksjoner som kan benyttes mot barn og unge som alternativ til fengselsstraff. Disse reaksjonene benyttes i stor grad mot barn og unge, da dette, som tidligere vist til, er en gruppe som myndighetene ønsker å unngå å sette i fengsel. Forarbeidene uttaler at satsingen på alternative straffereaksjoner er i tråd med Barnekonvensjonens krav om at barn kun skal fengsles i helt spesielle saker «når alle andre alternativer er vurdert og funnet utilstrekkelige».⁶⁰

Når domstolen eller påtalemyndigheten skal velge reaksjon mot unge lovbrøttere, må de vurdere hvilken straffereaksjon som vil være en tilstrekkelig konsekvens i hvert enkelt tilfelle. Mange av de samme hensyn vil imidlertid ofte gjøre seg gjeldende. For unge lovbrøttere er et vanlig hovedhensyn ved valg av straffereaksjon de individualpreventive hensyn. For oversiktens skyld kan det være hensiktsmessig med en kort gjennomgang av disse andre straffereaksjonene som kan benyttes mot barn.

3.1 Påtaleunntatelse

Til tross for at en ungdom har begått en straffbar handling kan påtalemyndigheten, etter straffeprosessloven § 69, unnlate å påtale handlingen selv om straffeskyld ansees som bevist. Bestemmelsen utelukker ingen lovbrudd fra påtaleunntatelse.

Påtaleunntatelse kan etter annet ledd gjøres betinget og for unge under 18 år kan prøvetiden være fra 6 til 24 måneder.

Til sist kan påtaleunntatelse etter tredje ledd gis med vilkår som nevnt i straffeloven § 35, § 36 og § 37. Det mest praktiske her er nok de bestemmelser nevnt i § 37 som fastsetter vilkår som kan betegnes som sosialkontroll, for eksempel ruskontroll, bestemmelser om bosted, oppholdssted, arbeid eller opplæring.

Påtaleunntatelse kan gjerne være en hensiktsmessig reaksjon ved førstegangsløvbrydd og mindre alvorlige løvbrydd, der en slik reaksjon vil ha tilstrekkelig individualpreventiv effekt.⁶¹

⁶⁰ Prop. 135 I side 9 andre spalte

⁶¹ Prop. 135 I side 87 første spalte pkt. 9.1.4.1

3.2 Bot og forelegg

Bot og forelegg er en hyppig brukt reaksjonsform ovenfor barn og unge.⁶² Reaksjonen reguleres av straffeloven § 53 til § 55. Bøter idømmes av domstolen, og forelegg som reaksjon, utmåles av påtalemyndigheten. De fleste bøter som gis barn og unge, skyldes forseelser, gjerne mot veitrafikkloven.

3.3 Overføring til konfliktrådet

Dersom straffeskyld anses bevist kan påtalemyndigheten overføre saken til konfliktrådet for meglings jfr. straffeprosessloven § 71 a. Mekling i konfliktrådet innebærer at partene møtes sammen med en eller flere meklere, for å snakke om det som har skjedd, med det formål å finne en måte å «gjenopprette» skaden på. Det kan være en beklagelse, rette opp hærverk, nedbetalingsplan eller annet som man blir enige om i meklingen.

3.4 Betinget fengsel

Betinget fengsel er en straff som utsettes i en prøvetid, jfr. strl. § 34. Det er et grunnvilkår at den dømte ikke begår nye straffbare handlinger i prøvetiden. Retten kan også fastsette andre vilkår som må følges i prøvetiden, jfr. strl. § 36-§37.

Vilkårene bør tilpasses barnets behov og det kan da benyttes forskjellige vilkår for ulike barn i ulike situasjoner. Et eksempel kan være betinget fengsel med vilkår om rusbehandling. Denne straffen har en rehabiliterende form, og egner seg derfor godt for barn og unge.

3.5 Samfunnsstraff

Samfunnsstraff er en sentral reaksjon der barn og unge har begått alvorligere lovbrudd. I en dom på samfunnsstraff fastsetter retten et timetall opp til maksimalt 420 timer og en subsidiær fengselsstraff. Gjennomføringstiden er som oftest lik den subsidiære fengselsstraffen.

⁶² Prop. 135 I side 88 andre spalte

Det er kriminalomsorgen(Krom) som fastsetter det nærmere innhold i straffen, og det skal legges særlig vekt på kriminalitetsforebyggende tiltak. I tillegg til samfunnsnyttig tjeneste kan Krom også pålegge andre tiltak som de finner egnet for eksempel, skolegang, megling i konfliktråd eller annet. Et eksempel på at ung alder førte til at det ble idømt samfunnsstraff, der utgangspunktet skulle tilsi ubetinget fengsel finner vi i en dom fra Høyesterett⁶³ inntatt i Rt 2007 side 252. Saken her var at en person på 17 år og 8 måneder hadde ført en bil med høy promille og deretter havnet i en ulykke. I forkant av ulykken, hadde han foretatt en hasardiøs forbikjøring i svært høy fart. Høyesterettsdommer Gussgard uttaler i dommen at «Det er ingen unnskyldende momenter i vår sak - tvert i mot. Domfelte kjørte med stor hastighet og skapte en farlig situasjon for andre.»⁶⁴

Det forelå heller ingen tilståelse i saken eller andre formildende omstendigheter, annet enn førers unge alder. Retten uttaler videre: «Etter min mening tilsier likevel de hensyn som generelt fører til en lempeligere behandling av unge lovbrøyttere, at 17-åringer ikke bør idømmes ubetinget fengselsstraff, med mindre det foreligger svært alvorlige lovovertridelser. De har generelt en begrenset erfaringsbakgrunn og dermed evne til å vurdere konsekvensene av sine handlinger.»⁶⁵

Dommen er avsagt under dissens og den dissenterende dommer var av den oppfatning at dommen ville utvide samfunnsstraffens anvendelsesområde og sende et uheldig signal til ungdomsmiljøet.⁶⁶ Den dissenterende dommer uttaler videre: «Jeg kan ikke finne dekning for at en kortvarig fengselsstraff under soningsforhold som er vanlige for de som dømmes for alvorlige og farlige brudd på vegtrafikkloven, vil ha noen skadelig virkning på personer mellom 17 og 18 år.»⁶⁷

Denne dommen viser at alder i seg selv er tillagt stor betydning og det er liten tvil om at dersom domfelte hadde vært voksen, ville han blitt idømt ubetinget fengsel for denne lovovertrедelsen.

⁶³ Rt 2007 side 252

⁶⁴ Rt 2007 side 252 (13)

⁶⁵ Rt 2007 side 252 (13)

⁶⁶ Rt 2007 side 252 (23)

⁶⁷ Rt 2007 side 252 (24)

4 Vilkårene for å idømmes ungdomsstraff

4.1 Innledning

Ungdomsstraff er ment som et nytt alternativ til ubetinget fengsel og noen ganger samfunnsstraff, for barn som har begått alvorlig eller gjentatt kriminalitet. Denne nye reaksjonen er som nevnt, et ledd i arbeidet for myndighetenes målsetting om at ingen barn skal i fengsel.

Ungdomsstraffen skal være en fleksibel reaksjon som kan tilpasses den enkelte lovbyters behov. Tanken er at sosial kontroll vil erstatte fengselets fysiske kontroll, i tillegg til at det vil ha en bedre rehabiliterende effekt ovenfor lovbyteren.

Straffelovens § 52a oppstiller etter sin ordlyd, seks kumulative vilkår for at ungdomsstraff kan idømmes. Jeg vil i dette kapitlet gjennomgå vilkårene og drøfte eventuelle utfordringer knyttet til vurderingen av om vilkårene er oppfylt.

4.2 Alder

Det første vilkåret lovens § 52 a oppstiller for at ungdomsstraff kan idømmes er at «lovbyteren var under 18 år på handlingstidspunktet». Grensen på 18 år er i følge lovens forarbeider valgt, fordi personer under denne alder ikke er myndige, de har krav på omsorg og kan på mange livsområder ikke handle selvstendig.⁶⁸ FNs barnekonvensjon definerer også individer som barn fram til fylte 18 år.⁶⁹

Som oftest vil det ikke volde problemer å fastslå om gjerningspersonen var under 18 år på gjerningstidspunktet. Ungdommen kan da dømmes til ungdomsstraff selv om personen er eldre enn 18 år når pådømmelsen skjer.

Forarbeidende til loven drøfter ikke problemstillinger knyttet til vilkåret om alder på handlingstidspunktet. Forarbeidende viser heller ikke til hvordan grensetilfeller bør behandles.

At problemstillingen ikke er behandlet i lovens forarbeider, betyr ikke at problematiske grensetilfeller ikke kan oppstå. For det første kan det bli problematisk dersom man ikke er

⁶⁸ Prop. 135 I side 114, andre spalte

⁶⁹ Barnekonvensjonen artikkel 1

sikker på når mistenkte er født. For noen personer som er født i utlandet kan det være en viss usikkerhet knyttet til personens alder eller fødselsdato. Vi vet at det i Norge for eksempel lever mange enslige mindreårige asylsøkere og mange av disse har flyktet uten å få med seg offisielle dokumenter fra hjemlandet. Dersom noen av disse skulle bli tiltalt for en kriminell handling vil man kanskje kunne hevde at forbryteren er under 18 år selv om det kan finnes holdepunkter for det motsatte.

For det andre kan det oppstå et problem når man ikke er sikker på når forbrytelsen fant sted. Det kan for eksempel dreie seg om et innbrudd som ikke kan tidfestes nærmere enn at det må ha skjedd i løpet av den uken forbryteren fylte 18 år. Om det da skjedde før eller etter 18 årsdagen vil være avgjørende for om ungdomsstraff kan i dømmes.

Om problemstillingen er slik at det er usikkerhet om lovbrøyer er over eller under 18 år på gjerningstidspunktet, er flere løsningsalternativer mulige.

Ved uenighet om faktum mellom partene i sivile saker, er utgangspunktet at retten legger det mest sannsynlige faktum til grunn, det såkalte overvektprinsippet. Det vil si at dersom bevisene tilsier at det er minst 51 % sannsynlig for at det anførte faktum er riktig, skal dette faktum legges til grunn. Prinsippet er blant annet kommet til uttrykk i den såkalte p-pille dom 2.⁷⁰

I enkelte situasjoner vil beviskravet kunne skjerpes, dette vil særlig gjelde der resultatet har en særlig belastende konsekvens for partene. Prinsippet om kvalifisert sannsynlighetsovervekt eller skjerpet beviskrav vil eksempelvis måtte legges til grunn hvor en siktet som frifinnes for straff, samtidig dømmes til å betale erstatning til fornærmede grunnet det samme forhold, han eller hun ble frifunnet for.

Et siste løsningsalternativ vil være prinsippet om at enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode. Prinsippet er ulovfestet men er fastslått i rettspraksis. Høyesterett har formulert prinsippet slik: «For at noen skal kunne bli dømt til straff, kreves at det ikke finnes rimelig tvil om at de objektive og subjektive vilkår for straff er oppfylt.»⁷¹

⁷⁰ Rt 1992 side 64 (side 70)

⁷¹ Rt 2003 side 1671 (34)

Dette er et meget strengt beviskrav, Andenæs formulerer prinsippet til at det kreves noe nær 100 % sikkerhet for at tiltalte er skyldig, før tiltalte kan domfelles.⁷²

Prinsippet gjelder i utgangspunktet ved bedømmelsen av faktum under skyldspørsmålet.

At prinsippet også har berettigelse når det gjelder straffeutmåling er også fastslått i rettspraksis. I Rt 1998 side 1945 var det spørsmål om bevisbyrden i en narkotikasak. Høyesterett slo fast at beviskravet ved domfellelse for narkotikaforbrytelser i prinsippet må være «det samme i tilfeller hvor kvantumet kun har betydning for straffeutmålingen, som i tilfeller hvor kvantumet har betydning for hvilken straffebestemmelse handlingen skal subsumeres under.»⁷³ Høyesterett uttaler videre at: «Ved avgjørelsen av hvor stort kvantum A kan dømmes for å ha innført og omsatt, må rimelig tvil komme tiltalte til gode på samme måte som hvor det er spørsmål om hvorvidt handlingen er begått.»⁷⁴

Etter min mening innebærer Høyesteretts uttalelse at i de tilfeller hvor det er rimelig tvil om siktede var over eller under 18 år på gjerningstidspunktet, må tvilen komme tiltalte til gode. At tvilen skal komme tiltalte til gode, bør innebære at det mest gunstige alternativ legges til grunn for straffeutmålingen. I slike tilfeller vil det bety at dersom påtalemyndigheten ikke kan bevise at tiltalte var over 18 år på gjerningstidspunktet, kan ungdomsstraff benyttes.

Et siste eksempel jeg ønsker å trekke fram, hvor usikkerhet om alder kan være problematisk, kan være i de tilfeller en ung lovbryster begår flere lovbrudd, noen før og noen etter fylte 18 år. Dette er nok ikke uvanlig. Om dette er tilfellet, følger det da av straffelovens § 79 a at det skal idømmes fellesstraff for de kriminelle forholdene.

Det problematiske er da at det ikke er adgang til å kombinere ungdomsstraff med andre reaksjoner som for eksempel fengsel eller bøter. Etter forarbeidene til loven ble dette vurdert, men departementet fant at det ikke var hensiktsmessig.⁷⁵

I forarbeidene er det ikke drøftet eller problematisert om hva resultatet kan bli, dersom en ungdom, som ledd i en kriminalitetsrekke, har begått en alvorligere forbrytelse før 18 års

⁷² Andenæs, Norsk straffeprosess 4. utgave side 161

⁷³ Rt 1998 side 1945. (side 1947 og 1948)

⁷⁴ Rt 1998 side 1945. (side 1948)

⁷⁵ Prop. 135 I side 166-167

dagen, som kan gi grunnlag for ungdomsstraff, og mindre alvorligere forbrytelser etter 18 års dagen.

Slik bestemmelsen framstår i dag, er det et absolutt krav om at den kriminelle på handlingstidspunktet må være under 18 år. Dette innebærer at kriminelle gjerninger utført etter fylte 18 år ikke kan straffes med ungdomsstraff.

Påtalemyndigheten kan i et slikt tilfelle, løse problemet ved å påtale forholdene i separate saker, med påstand om ungdomsstraff for forholdet før fylte 18 år og annen adekvat straff for de forhold som er begått etter fylte 18 år. Dette vil imidlertid være lite effektivt og lite prosessøkonomisk.

I de tilfeller der påtalemyndigheten velger å samle sakene, selv om ungdomsstraff ville vært riktig reaksjon for forhold før fylte 18 år, vil retten være bundet av tiltalen og må dømme slik saken er framlagt. Retten må da i realiteten velge mellom samfunnsstraff og fengsel. Dersom det kriminelle forholdet som er utført før fylte 18 år, er for alvorlig til at samfunnsstraff er et alternativ, vil resultatet måtte bli fengsel i en slik sak. Realiteten er da at nye, mindre alvorlige lovbrudd etter fylte 18 år kan blokkere bruk av ungdomsstraff og i noen tilfeller kan dette være uheldig. Det kan for eksempel tenkes at domfelte er i en rehabiliteringssituasjon og at en fengselsdom vil kunne ødelegge rehabiliteringen, samtidig som en dom på samfunnsstraff ikke vil kunne gi like god oppfølging og sosial kontroll som en dom på ungdomsstraff har muligheten til.

En neste problemstilling kan være om forholdet kan betraktes som en sammenhengende forbrytelse, eller likeartet realkonkurrens, eksempelvis etter straffelovens § 282 eller § 299, der deler av handlingen er utført før fylte 18 år og andre deler av handlingen er utført etter fylte 18 år.

Om forholdet i et slikt tilfelle skal anses som en sammenhengende forbrytelse eller flere selvstendige forbrytelser, må gjøres utfra en helhetsvurdering. Høyesterett har angitt retningslinjer for om det foreligger en fortsatt forbrytelse slik «Spørsmålet om en står overfor ett fortsatt straffbart forhold eller enkeltstående lovovertrедelser, beror på en

helhetsvurdering, der sammenheng i tid, tilknytning til samme sted og et eventuelt felles forsett er momenter av betydning.»⁷⁶

For det tilfellet at forholdet kan betraktes som en sammenhengende forbrytelse, bestemmer straffeloven § 87 at foreldelsesfristen begynner å løpe fra den dag det straffbare forhold opphørte. Dette, sammen med rimelighets betraktninger, må resultere i at det er gjerningsmannens alder ved avslutningen av det straffbare forholdet som antagelig må være avgjørende for om ungdomsstraff kan benyttes.

4.3 Alvorlige eller gjentatte kriminelle handlinger

Bestemmelsens bokstav b fastslår at ungdomsstraff bare kan benyttes når «lovbryteren har begått gjentatt eller alvorlig kriminalitet».

I forarbeidene er det nærmere presisert hva som er bakgrunnen for vilkårene om ungdomsstraff. Departementet framholder at «Forslaget skal kun gjelde en begrenset gruppe av de som i dag får samfunnsstraff.»⁷⁷ Det er altså slik at ikke alle dommer på samfunnsstraff skal erstattes av den nye ungdomsstraffen, men kun en begrenset gruppe. Dette vil omfatte de tyngre dommene på samfunnsstraffer, der de domfelte tidligere antageligvis har vært i nærheten av å få reaksjonen ubetinget fengsel.

Dette er nærmere presisert i forarbeidene ved at det uttales at «Målgruppen for reaksjonen er barn under 18 år som har begått alvorlig eller gjentatt kriminalitet. Dette er barn som i dag i all hovedsak vil få ubetinget fengsel og kun i enkelte tilfeller strengere samfunnsstraffer».⁷⁸

For nærmere å bestemme hvilken gruppe som kan berøres av denne reaksjonen, er det da nødvendig å se nærmere på hva som ligger i begrepene gjentatt og alvorlig kriminalitet.

4.3.1 Gjentatt kriminalitet

Spørsmålet er her hva som ligger i lovens formulering «gjentatt kriminalitet».

⁷⁶ Rt 1994 side 203 (side 204)

⁷⁷ Prop. 135 I side 108 andre spalte

⁷⁸ Prop. 135 I side 108 andre spalte

En alminnelig språklig forståelse av begrepet tilsier at personen må ha brutt loven ved flere anledninger. Hva en person rent faktisk har gjort av forbrytelser kan imidlertid ikke medregnes. Personen kan for eksempel ha begått lovbrudd som politiet ikke har kunnskap om eller at påtalemyndigheten har henlagt sak mot vedkommende. Det er derfor naturlig å anta at det kreves en foregående påtaleunntatelse, dom eller forelegg før dette vilkåret kan anses oppfylt. Konklusjonen må derfor være at det foreligger en objektiv, målbar konstatering av at personen har begått en tidligere forbrytelse før vilkåret er oppfylt.

Forarbeidene beskriver i liten grad hvordan dette vilkåret skal forstås utover at det i forarbeidene uttales at «begrepet gjentatt kriminalitet må tolkes vidt, slik at det i den konkrete saken vil kunne være tilstrekkelig med to lovbrudd.»⁷⁹ Dette utsagnet må allikevel forstås i sammenheng med at det er bare de aller strengeste dommer på samfunnsstraff som skal erstattes av ungdomsstraff.⁸⁰ Man kan derfor anta at om retten vurderer å bruke ungdomsstraff i stedet for samfunnsstraff, må det være snakk om to relativt grove lovbrudd.

Det presiseres videre i forarbeidene⁸¹ at hensikten med bestemmelsen er at lovbrøyteren skal fanges opp på et tidlig stadium, slik at man kan forhindre en kriminell løpebane. Dette utsagnet tolker jeg slik at i grensetilfeller, hvor retten kan velge mellom to gode reaksjoner, vil retten kunne legge vekt på hvilken reaksjon som er mest hensiktsmessig i akkurat dette tilfellet.

Hvor den øvre grense for bruk av ungdomsstraff etter vilkåret skal trekkes er foreløpig uklart. Forarbeidene trekker grensen oppad med å slå fast at ungdomsstraff kan være uegnet som straffereaksjon «der det er svært høy risiko for ny kriminalitet».⁸² På den annen side følger det av straffeloven § 33 første ledd at personer under 18 år bare kan idømmes fengsel når det er særlig påkrevd.

Problemstillingen vil da være i hvilke tilfeller man kan si at det foreligger svært høy risiko for ny kriminalitet.

Når eller i hvilke tilfeller det vil foreligge svært høy risiko for ny kriminalitet er vanskelig å fastslå, men utfra en alminnelig språklig tolkning av utsagnet i forarbeidene, må man kunne

⁷⁹ Prop. 135 I side 164 første spalte

⁸⁰ Prop. 135 I side 108 andre spalte

⁸¹ Prop. 135 I side 164 første spalte

⁸² Prop. 115 I side 115 første spalte

si at det kreves mer enn sannsynlighetsovervekt for at så skal skje. I tillegg må de forventede lovbrudd være av en viss grovhet for at fengsel skal anses påkrevd.

Som et eksempel på at retten vurderte at det forelå høy risiko for ny kriminalitet som tilsa at fengsel måtte bli resultatet, kan nevnes en dom fra Høyesterett inntatt i Rt 2013 side 67.

Forholdet var her at en gutt på 17 år og seks måneder var dømt til ubetinget fengsel for en rekke forbrytelser. Han anket straffeutmåling til Høyesterett, men fikk ikke medhold.

Høyesterett kom frem til at det var særlig påkrevd med en dom på fengsel.

Hovedbegrunnelsen til førstvoterende var at tiltalte hadde en forhistorie med gjentatt og eskalerende voldskriminalitet. Han var fortsatt rusmiddelmissbruker og var ikke i en rehabiliteringssituasjon. Det siste momentet var at domfelte hadde erkjent ny voldskriminalitet. Samlet sett var vurderingen at domfelte ikke ville ha nytte av en dom på samfunnsstraff, samt at hensyn til samfunnsvern tilsa en dom på ubetinget fengsel.⁸³

Domfelte i denne saken var tidligere straffesaker idømt bøter og betinget fengselsstraff.

Denne saken, illustrerer etter min mening godt, i hvilke tilfeller fengselsstraff bør brukes.

Domfelte i denne saken var tydelig inne i en kriminalitetsrekke, som var vanskelig å stoppe ved bruk av reaksjon i frihet og hensynet til samfunnsvern veide i denne saken tungt.

Et eksempel på at gjentatt kriminalitet førte til at ungdomsstraff ble resultatet finnes i en avgjørelse i 2014 fra Borgarting lagmannsrett.⁸⁴ Retten vurderte i denne saken, det konkrete spørsmålet om det her burde reageres med ungdomsstraff eller om at det etter forholdene var riktig å gi samfunnsstraff. Dommen er riktignok en fellesstraff da domfelte hadde brutt vilkårene i en tidligere delvis betinget dom for brudd på straffeloven(1902) § 229. Forholdet i denne saken var at den domfelte, som var 17 år og 3 måneder på gjerningstidspunktet, på nytt hadde forbrutt seg mot straffelovens (1902) §229. Domfelte ble involvert i en slåsskamp og tildelte fornærmede flere slag, slik at nesen brakk og fornærmede ble påført hjernerystelse. Retten uttaler da om straffeutmålingen at «på bakgrunn av omfanget og alvoret i den kriminaliteten det no skal utmålast ei straff for, meiner lagmannsretten at det ikkje er tilstrekkelig med ei samfunnsstraff»⁸⁵ Retten la også vekt på at de domfelte heller ikke var i noe som kunne betegnes som en rehabiliteringssituasjon. Lagmannsretten mente

⁸³ Rt 2013 side 67 (19)

⁸⁴ Lb-2014-155075

⁸⁵ Lb-2014-155075

videre at saksforholdet i denne saken, lå i kjerneområdet for bruk av ungdomsstraff.⁸⁶ Straffen i denne saken ble ungdomsstraff med gjennomføringstid på ett år, subsidiært fengsel i 10 måneder. Denne saken kan, etter min mening, være et godt eksempel på hvordan ungdomsstraff kan brukes når retten skal utmåle straff for gjentatt kriminalitet, og hvor kriminaliteten er av en viss grovhet.

Ut fra forarbeidene kan man forstå at formålet med innføring av ungdomsstraff er i første rekke å fremme rehabilitering og forebygge ny kriminalitet hos kriminelle i aldersgruppen 15 til 18 år. Ut fra dette, og etter rettspraksis kan man anta at i de tilfeller der tiltalte har utført en rekke kriminelle handlinger og ikke er i en rehabiliteringssituasjon og heller ikke er motivert for å endre sin livsførsel vil det foreligge svært høy risiko for ny kriminalitet. Grensen for ungdomsstraff kan da være overskredet og fengsel vil kunne bli resultatet.

4.3.2 Alvorlig kriminalitet

Spørsmålet er her hva som ligger i lovens formulering «alvorlig kriminalitet».

En alminnelig språklig forståelse av begrepet alvorlig kriminalitet, indikerer at en handling er omfattende, av alvorlig av karakter og at forholdet ikke lett lar seg rette opp.

Som tidligere nevnt er ungdomsstraff i første rekke ment å erstatte ubetinget fengsel for barn som har begått kriminelle handlinger, men skal også kunne erstatte straff for barn som tidligere ble dømt til strenge samfunnsstraffer.⁸⁷

Når det gjelder vilkåret alvorlig kriminalitet, er det nødvendig å trekke to grenser for ungdomsstraffen. En øvre grense må trekkes for når det kriminelle forholdet er for alvorlig til at ungdomsstraff kan benyttes, og en nedre grense må trekkes for når det kriminelle forholdet ikke er alvorlig nok til at ungdomsstraff skal benyttes.

Jeg vil først ta for meg den øvre grense for ungdomsstraff.

I forarbeidene understreker departementet at ungdomsstraffens målgruppe i første rekke er barn som tidligere ble idømt ubetinget fengsel og strenge samfunnsstraffer, altså den tyngre gruppen av unge lovbrøyttere. Departementet er likevel klare på at enkelte lovbrudd vil være for grove til å kunne straffes med ungdomsstraff. Departementet vurderte å markere en slik

⁸⁶ Lb-2014-155075

⁸⁷ Prop. 115 side 114 andre spalte pkt. 10.5.3.2 og side 108 andre spalte

grense i loven.⁸⁸ Da departementet likevel ikke falt ned på denne løsningen, men innførte en skjønnsmessig avgrensing, skyldtes det at de ønsket at reaksjonen ungdomsstraff skulle ha en stor grad av fleksibilitet, i tillegg til at den ikke skulle være utelukket som reaksjon i de tilfeller der reaksjonen ville vært egnet eller hensiktsmessig, selv om forbrytelsen kan vurderes som grov.

Til tross for at departementet ikke vil utelukke konkrete lovbrudd fra ungdomsstraffens virkeområde, bemerker de at enkelte lovbrudd i seg selv vil være så alvorlige at fengselsstraff vanskelig kan erstattes. Som eksempel bruker departementet drap eller alvorlige seksuallovbrudd.⁸⁹ Man kan anta at listen ikke er uttømmende.

Departementet presiserer videre i forarbeidene til loven, at de er av den oppfatning at det fortsatt bør være mulig for domstolen å idømme mindreårige ubetinget fengselsstraff i spesielle tilfeller.⁹⁰ De spesielle tilfeller departementet viser til er hvor hensynet til samfunnsvern gjør det nødvendig å ha en frihetsberøvende reaksjon tilgjengelig for barn som har begått svært alvorlig kriminalitet. Departementet er også av den oppfatning av at hensynet til allmennprevensjon kan tilsi bruk av en frihetsberøvende reaksjon ovenfor barn.⁹¹

Departementet oppsummerer vurderingen slik: «Hensynet til barnets beste vil måtte vike der hensynet til samfunnsvern er tilstrekkelig tungtveiende.»⁹²

Det er etter dette klart at selv om myndighetens målsetning er at ingen barn skal fengsles,⁹³ så er det i lov eller forarbeider ikke utelukket at enkelte barn fortsatt kan straffes med ubetinget fengsel. Forutsetningen er da at barnet har begått svært alvorlig kriminalitet.

Problemstillingen blir da hva, eller hvilke lovbrudd, som kan betraktes som svært alvorlig kriminalitet.

Lovens forarbeider har allerede nevnt at drap og alvorlige seksuallovbrudd kan være for alvorlig for å straffes med ungdomsstraff. Videre har riksadvokaten i brev av 16. januar

⁸⁸ Prop. 135 I side 115 første spalte

⁸⁹ Prop. 135 I side 114 første spalte

⁹⁰ Prop. 135 I side 100 første spalte pkt. 9.6.1.4

⁹¹ Prop. 135 I side 100 første spalte pkt. 9.6.1.4

⁹² Prop. 135 I side 100 første spalte pkt. 9.6.1.4

⁹³ Prop. 135 I side 9 andre spalte

2015⁹⁴ gitt midlertidige retningslinjer for hvilke overtredelser av straffeloven hvor påtalemyndigheten bør nedlegge påstand om ubetinget fengsel. Riksadvokaten foretar i brevet en todeling av retningslinjene. Riksadvokaten nevner først de forhold som, etter hans mening, normalt skal være unntatt for ungdomsstraff og der påtalemyndigheten bør legge ned påstand om ubetinget fengsel. Dette gjelder overtredelse av gammel straffelov § 192 første, annet og tredje ledd (voldtekt) § 195 annet ledd (seksuell omgang med barn under 14 år, under skjerpene omstendigheter) § 229 tredje straffealternativ (legemsbeskadigelse med død eller alvorlig skadefølge) § 231 (grov legemsbeskadigelse) og § 233 (drap).

Riksadvokaten uttaler deretter at ved overtredelse av gammelstraffelov § 239 (uaktsomt drap) § 196 annet ledd (seksuell omgang med barn under 16 år) og § 195 første ledd seksuell omgang med barn under 14 år) kan forholdene lett ligge slik an at ungdomsstraff ikke bør anvendes og ubetinget fengsel bør påstås.

Det er selvsagt retten som utmåler straff i de enkelte saker etter en konkret vurdering av det straffbare forhold og omstendighetene rundt det straffbare forhold.

Ved noen overtredelser av straffelovens (1902) § 195 og § 196 kan all straff falle bort, eller nedsettes til under lavmål, om forholdet omfattes av straffebortfallsgrunnene som for eksempel nevnt i straffeloven (1902) § 195 siste ledd og § 196 siste ledd.

Problemstillingen vil da være hvilken vekt man kan tillegge riksadvokatens tolkning av hvilke forbrytelser som bør møtes med reaksjonen ubetinget fengsel framfor ungdomsstraff.

Det må antas at når riksadvokaten, som overordnet påtalemyndighet, gir uttrykk for synspunkter, så vil disse synspunkter få stor oppslutning hos underordnet påtalemyndighet. Riksadvokatens synspunkt på hvilke overtredelser som skal være unntatt ungdomsstraff vil derfor få stor oppslutning i påtalepraksis.

Forvaltningspraksis kan ha betydning som rettskilde ved avgjøring av rettsspørsmål. Påtalepraksis er et forvaltningsområde som ofte og rutinemessig får vurdert sin saksbehandling av domstolene ved pådømmelse av det straffbare forhold. Det er derfor grunn til å tro at påtalepraksis kan tillegges vekt ved tolkningsspørsmål om hva som skal omfattes av begrepet «svært alvorlig kriminalitet».

⁹⁴ Tidsskrift for strafferett Tfs. 2015-2 side 252 skrevet av førstestatsadvokat Runar Torgersen

På den annen side har riksadvokaten betegnet sine synspunkter som «midlertidige retningslinjer» og det er da tydelig at også riksadvokaten venter at rettspraksis skal trekke opp den nærmere grense om hva som skal omfattes av begrepet «svært alvorlig kriminalitet».

Det er etter dette tydelig at det foreløpig ikke er trukket en skarp grense for hvilke forhold som skal betegnes som «svært alvorlig kriminalitet». Det er etter min mening klart at flere av de forhold som Riksadvokaten nevner utvilsomt fortjener å betegnes som svært alvorlig kriminalitet.

Ett eksempel som kan bidra til å belyse problemstillingen, er et lovbrudd som ble ansett som for alvorlig til å få ungdomsstraff som reaksjon, er en sak for Høyesterett⁹⁵ inntatt i Rt 2010 side 776. Forholdet var her at en 17-åring hadde forsøkt å voldta en eldre kvinne i hennes hjem. Dommen er avsagt før bestemmelsen om ungdomsstraff trådte i kraft, men Høyesterett tar likevel en kort vurdering av hvilke overtredelser som ikke bør møtes med ungdomsstraff som reaksjon. Høyesteretts flertall virker å ha lagt til grunn at forholdet, i denne saken, vanskelig kunne gitt ungdomsstraff og grunngir dette med at forarbeidene unntar alvorlige seksuallovbrudd.⁹⁶ Det virker som at Høyesterett i sin vurdering av denne saken, legger til grunn at når dette forholdet er for alvorlig til at ungdomsstraff kunne blitt brukt som reaksjon, er samfunnsstraff utelukket og fengsel måtte bli resultatet i saken.⁹⁷ Dommen er avsagt under dissens, flertallet mente at det konkrete lovbruddet var for alvorlig til å kunne gi samfunnsstraff, mens mindretallet stemte for 45 dager ubetinget fengsel og 420 timer samfunnsstraff. Straffen ble i denne saken to år og ni måneders fengsel, hvorav to år ble gjort betinget.⁹⁸

Det faktum at dommen er avsagt under dissens viser at det ikke er utelukket med ungdomsstraff for forsettlig voldtekt. I slike tilfeller vil nok gjerningspersonens alder tillegges stor vekt.

⁹⁵ Rt 2013 side 776

⁹⁶ Rt 2013 side 776 (32)

⁹⁷ Rt 2013 side 776 (32)

⁹⁸ Rt 2013 side 776 (35)

Et eksempel på at alder har blitt tillagt avgjørende vekt ved vurdering av om handlingen er kvalifisert for ungdomsstraff, er en dom fra Sør-Trøndelag tingrett.⁹⁹ Saksforholdet var her at en gutt på noe over 15 år var dømt etter straffeloven (1902) § 195 første ledd 1. og 2. punktum bokstav c, for gjentatte seksuelle overgrep mot sin 8 år gamle halvbror. Handlingene hadde pågått over tid og retten var av den oppfatning at det straffbare forholdet i utgangspunktet måtte medføre ubetinget fengsel. Da retten likevel utmålte ungdomsstraff, var tiltaltes unge alder det avgjørende hensyn. Straffen i denne saken ble satt til ungdomsstraff med gjennomføringstid på to år og seks måneder, subsidiært fire års fengsel.¹⁰⁰

I en relativt ny avgjørelse fra Borgarting lagmannsrett¹⁰¹ var forholdet at tre unge gutter på henholdsvis 15 år og 17 år ble dømt for voldtekt til samleie ovenfor ei mindreårig jente på 15 år som var bevisstløs. Handlingene ble utført på en svært krenkende måte, ved at hendelsen ble filmet, og til dels farefull måte ved at det ble ført fremmedlegemer inn i fornærmede. Ungdommene ble i tingretten dømt til ungdomsstraff med en gjennomføringstid på 3 år. Påtalemyndigheten anket dommen ovenfor to av de som ble ansett som mest aktive. Lagmannsretten omgjorde straffen i dette tilfellet til henholdsvis fire år, hvor to år og seks måneder ble gjort betinget for den yngste og fire års fengsel hvorav to år ble gjort betinget for den eldste. Forskjellen i den betingede del ble grunngitt i aldersforskjell på de tiltalte.

Retten uttaler før domsslutning at retten: «ikke er i tvil om at disse overgrepene – selv om de er begått av mindreårige personer – faller innenfor gruppen som i følge forarbeidene normalt vil være av en slik alvorlighetsgrad at fengselsstraff vanskelig kan erstattes av ungdomsstraff.»¹⁰²

I en dom i 2014 fra Agder lagmannsrett,¹⁰³ ble en mindreårig asylsøker, som var 15 år og 5 måneder på gjerningstidspunktet, dømt til samfunnsstraff på 420 timer. Tiltalte ble dømt for voldtekt til samleie på ei jevngammel jente. Voldtekten ble gjennomført på tiltaltes rom på

⁹⁹ Tstro-2014-129492

¹⁰⁰ Tstro-2014-129492

¹⁰¹ Lb 2015-007341

¹⁰² Lb 2015-007341

¹⁰³ La-2014-096635

mottaket der han bodde. Som begrunnelse for straffeutmålingen la lagmannsretten avgjørende vekt på tiltaltes unge alder.¹⁰⁴

Det synes som om retten ved straffeutmålingen bare vurderte samfunnsstraff eller fengsel og at ungdomsstraff ikke ble vurdert som mulig straffereaksjon, selv om dom i saken falt etter at bestemmelsen om ungdomsstraff var trådt i kraft. Etter straffelovens (1902) § 3 er det de bestemmelser som er gjeldene på domstidspunktet, som skal komme til anvendelse når bestemmelsen er til gunst for tiltalte. Videre slår bestemmelsen fast at dette ikke vil gjelde ved anke eller gjenopptagelse av saken. Denne saken var en anke på avgjørelse fra Nedre-Telemark tingrett 16. mai 2014. Jeg antar at dette er grunnen til at retten ikke vurderte ungdomsstraff i dette tilfellet. Om dette ikke hadde vært en ankesak, vil jeg tro at ungdomsstraff kunne vært et mulig utfall i saken.

Forarbeidene nevner Rt 2010 side 1317¹⁰⁵ som et eksempel på forhold som i dag kunne ført til ungdomsstraff. Forholdet i denne saken var at en beruset bilfører på 17 år kjørte uforsvarlig fort og havnet i en ulykke. I ulykken døde hans kjæreste. Høyesterett fant at forholdet var for alvorlig til å kunne avgjøres med samfunnsstraff som reaksjon og idømte fengsel i ett år og syv måneder. Herav ble elleve måneder gjort betinget.

Videre viser Matningsdal¹⁰⁶ til Rt 2012 side 34 som et annet eksempel som i dag kunne ført til ungdomsstraff. Forholdet var i denne saken at en 17-åring var funnet skyldig i å ha medvirket til at ei jevnaldrende jente tok sitt eget liv. Høyesterett ønsket å markere at en slik oppførsel var klanderverdig og idømte fengselsstraff i to år, hvorav ett år og seks måneder ble gjort betinget.

Etter dette kan man utlede at i de fleste tilfeller hvor barn tidligere ble dømt til ubetinget fengselsstraff, i dag ville ført til ungdomsstraff. Gjennomgang av tingsrettspraksis fra etter at bestemmelsen trådte i kraft, viser også at tingretten idømmer ungdomsstraff, der ubetinget fengsel tidligere ville vært normalstraffen.¹⁰⁷ Avgjørelsene fra tingrettene gjelder ran og narkotika, seksuell krenkelse, trusler, ran og narkotika. m. m.

¹⁰⁴ La-2014-096635

¹⁰⁵ Prop. 135 I side 116 andre spalte

¹⁰⁶ Matningsdal, straffeloven, norsk lovkommentar note 153

¹⁰⁷ Bla. Tkisa-2015-38970, Tauag-2015-12143 og Tsalt-2014-120986

Selv om juridisk teori ikke unntar at enkelte drapshandlinger og grove seksuallovbrudd¹⁰⁸ kan straffes med ungdomsstraff, er mine vurderinger at det i disse tilfeller må det særlige tungtveiende grunner til før ungdomsstraff kan erstatte ubetinget fengsel som reaksjon. Rettspraksis har vist at selv svært unge lovbyrtere har blitt dømt til ubetinget fengsel i stedet for ungdomsstraff ved seksuallovbrudd. I de tilfeller ubetinget fengsel har blitt resultatet, har forbrytelsen hatt karakter av å være utført på en grov eller svært grov måte. Rettspraksis viser også at om gjerningspersonen er svært ung, kan dette være tungtveiende nok, til at fengsel unngås.

Nedre grense

Jeg vil nå redegjøre for den nedre grense for når ungdomsstraff kan benyttes som alternativ til samfunnsstraff for alvorlig kriminalitet.

Forarbeidene slår fast at avgrensingen nedad mot de mindre alvorlige lovbruddene må være tydelig¹⁰⁹ slik at reaksjonen ikke benyttes mot de som ellers ville fått en mildere reaksjon. Videre slår forarbeidene fast at den nedre grense i realiteten må utelukke den største andelen av mindreårige lovbyrtere fra reaksjonen ungdomsstraff.¹¹⁰

I proposisjonen drøftes også hva som skal regnes som alvorlig kriminalitet.¹¹¹ Drøftelsen oppsummeres slik: «Departementet mener at begrepet alvorlig kriminalitet i denne sammenheng bør forbeholdes straffebud med en øvre strafferamme på fengsel i 3 år eller mer.»¹¹² Departementet viser på den annen side til at «Lovbrudd med en lavere strafferamme enn fengselsstraff inntil 3 år skal derimot ikke betraktes som alvorlig kriminalitet»¹¹³ Videre nevner departementet noen forbrytelser som ikke skal betraktes som alvorlig kriminalitet, for eksempel simpel narkotikaforbrytelse, simpel legemsfornærmelse og skadeverk. Disse eksemplene vil da normalt være unntatt for å få reaksjonen ungdomsstraff, med mindre det er tale om «gjentatt kriminalitet».

¹⁰⁸ Prop. 135 I side 115 første spalte

¹⁰⁹ Prop. 135 I side 114 pkt. 10.5.3.2

¹¹⁰ Prop. 135 I side 114 pkt. 10.5.3.2

¹¹¹ Prop. 135 I side 163-164

¹¹² Prop. 135 I side 164 første spalte

¹¹³ Prop. 135 I side 164 første spalte

Videre er det slått fast i forarbeidene at målgruppen for reaksjonen er barn som i hovedsak får de aller strengeste samfunnsstraffene.¹¹⁴ Etter dommen i Rt 2010 side 1313 ble anvendelsesområdet for bruk av samfunnsstraff utvidet. Senere rettspraksis har sementert og kanskje også videre utvidet anvendelsesområdet for samfunnsstraff.¹¹⁵

Et eksempel fra rettspraksis som kan bidra til å belyse problemstillingen er en dom fra Sarpsborg tingrett.¹¹⁶ Forholdet i denne saken var at fire unge menn ble dømt for ran av en bensinstasjon i Sarpsborg sentrum. Tre av ungdommene var under 18 år, mens fjerdemann var 18 år og syv måneder på gjerningstidspunktet. Det synes som om retten legger til grunn at alle fire var like delaktige i ranet. To av de yngste ble dømt til ungdomsstraff, med gjennomføringstid på ett år og seks måneder, mens de to andre ble dømt til samfunnsstraff i 418 timer. Begrunnelsen for samfunnsstraffen var for den yngste, at manglende tilståelse og vilje til å beklage sin handling, medførte at samtykket til ungdomsstraff ikke hadde det innhold som kreves av samtykke til ungdomsstraff. Begrunnelsen for å idømme samfunnsstraff til den gjerningspersonen som var over 18 år, grunnga retten med rettferdighetshensyn. Retten mente det ikke ville bli et rettferdig resultat for de domfelte, om den ene skulle straffes med fengsel fordi han var passert 18 års grensen med syv måneder.

Utfra dette kan det slutes at to av de domfelte, som ikke kvalifiserte for ungdomsstraff, blir idømt en mildere straffart enn de to som var kvalifisert til ungdomsstraff. Denne dommen er kanskje ikke representativ, men etter mitt syn illustrerer den godt de vanskelige avveininger retten står ovenfor i grenselandet samfunnsstraff til ungdomsstraff.

Etter straffelovens § 49 a er det maksimale timeantallet man kan idømmes ved samfunnsstraff 420 timer. Man kan da anta at de reaksjoner på samfunnsstraff som er ment å erstattes av ungdomsstraff må ha et relativt høyt timetall og at tidligere rettspraksis hvor ungdom blir dømt til kortere samfunnsstraffer, vil forbli upåvirket av bestemmelsen om ungdomsstraff.

¹¹⁴ Prop. 135 I side 108 andre spalte og side 109 første spalte

¹¹⁵ bla Rt 2013 side 67 (17)

¹¹⁶ Tsarp-2015-23559

Høyesterett uttaler i en dom¹¹⁷ at det er behov for en nærmere grenseoppgang mellom samfunnsstraff og ungdomsstraff. Det skal bli spennende å se hvor denne grensen trekkes i forhold til å beholde tidligere praksis eller om vi reelt sett kan få en skjerpelse i området samfunnsstraff til ungdomsstraff.

Foreløpig er det uklart om hvor grensen går i området samfunnsstraff til ungdomsstraff, men da forarbeidene har ment å unnta de fleste unge lovbrøyttere fra reaksjonen ungdomsstraff kan man fastslå at for det første må barnet bryte et straffebud som vil kunne gi 3 års fengsel eller mer, deretter vil det være lovbruddets grovhet som vil være avgjørende for om reaksjonen ungdomsstraff kan idømmes.

Avslutningsvis kan man stille spørsmål om høyesterettspraksis etter 2010 om bruk av samfunnsstraff som reaksjon mot mindreårige lovbrøyttere, egentlig handler om å unngå at barn fengsles og at praksis de senere år, ikke er til hinder for at vi nå kan få en reell straffeskjerpelse fra samfunnsstraff til ungdomsstraff for enkelte forbrytelser.

4.4 Straffens formål ikke med tyngde taler mot en reaksjon i frihet

Et videre vilkår for idømmelsen av ungdomsstraff finnes i straffeloven § 55a bokstav d, vilkåret lyder slik «hensynet til straffens formål ikke med tyngde taler mot en reaksjon i frihet».

Det første spørsmål som må behandles er hva som ligger i begrepet «straffens formål». Formålet med å straffe er todelt. Man taler her om straffens allmennpreventive og straffens individualpreventive virkning. I juridisk teori er straffens allmennpreventive virkning hovedsakelig definert som straffetrusselens avskrekkende og moraldannende virkning for allmennheten.¹¹⁸

Om vilkåret «hensynet til straffens formål...» sees i allmennpreventivt perspektiv, blir straffens formål da at den skal virke avskrekkende og moraldannende på allmenheten.

Vilkåret om straffens formål har her, en nær sammenheng med den øvre grense i forhold til vilkåret om «grov kriminalitet». I de tilfeller kriminaliteten kan anses som for grov til å kunne få reaksjonen ungdomsstraff, vil ofte også hensynet til straffens formål, etter et

¹¹⁷ Rt 2013 side 67 (18)

¹¹⁸ Andenæs, Alminnelig strafferett (2013) side 83 og 84

allmennpreventivt syn, tale mot at ungdomsstraff idømmes. Eksempler på at hensynet til straffens formål taler mot en reaksjon i frihet på bakgrunn av allmennpreventive hensyn, kan for eksempel være ved grove og alvorlige lovbrudd hvor myndighetene ønsker å sende signal til allmenheten om at slike lovbrudd er uakseptable og vil bli straffet strengt.

Straffens individualpreventive virkning, vil si at man konsentrerer seg om tiltak som skal hindre akkurat denne lovbryteren i å begå ny kriminalitet. Den individualpreventive virkning er ifølge juridisk teori tredelt. Det er straffens uskadeliggjørende, avskrekkende og forbedrende virkninger.¹¹⁹ De preventive virkningene kan gjøre seg gjeldende enkeltvis eller samlet.

Straffens formål ut fra et individualpreventiv syn vil dreie seg om å finne tiltak som kan uskadeliggjøre, avskrekke eller forbedre denne lovbryteren, slik at nye lovbrudd unngås.

Etter dette kan det, grovt sett, utledes at straffens formål, slik det er beskrevet i vilkåret, er todelt. Straffen skal avskrekke andre fra å begå kriminalitet, samt søke å endre framtidig adferd hos lovbyrter, ved å uskadeliggjøre han, alternativt virke avskrekkende eller forbedrende, slik at domfelte ikke begår nye lovbrudd i framtiden.

Problemstillingen blir da hvilket formål, det allmennpreventive eller individualpreventive, skal veie tyngst når unge lovbyrtere vurderes under vilkåret «hensynet til straffens formål ikke med tyngde taler mot en reaksjon i frihet».

Forarbeidende klargjør spørsmålet ved å uttale at hensynet til allmennprevensjon og samfunnsvern må tas i betraktning, men at vektleggingen av disse hensynene ikke må være like fremtredende som når det gjelder voksne lovbyrtere.¹²⁰

Forarbeidene uttaler videre at «Departementet vil understreke at når lovbyrteren er et barn, må individualpreventive hensyn veie meget tungt ved straffeutmålingen.»¹²¹

Departementet slår videre fast at reaksjonen bør ta sikte på å motivere barnet til endring av adferd og være egnet til å fjerne eller redusere risikofaktorer for ny kriminalitet.¹²²

¹¹⁹ Ot. Prp. nr. 90 side 78 pkt. 6.3.2

¹²⁰ Prop. 135 I side 102 første spalte pkt. 9.6.2.4

¹²¹ Prop. 135 I side 102 første spalte pkt. 9.6.2.4

¹²² Prop. 135 I side 102 første spalte pkt. 9.6.2.4

Departementet presiserer likevel at fengselsstraff kan være nødvendig, dersom andre virkemidler ikke kan anses som forsvarlige.¹²³

Etter dette kan det da utledes at myndighetenes mål, når barn skal straffes, er at straffens formål først og fremst skal ivareta de individualpreventive hensyn og da med vekt på tiltak som kan virke forbedrende ovenfor den unge lovbrøyer. Videre kan det tolkes at hensynet til allmennprevensjon og samfunnsvern tillegges mindre vekt i denne vurderingen.

Det neste spørsmålet er hva som ligger i at straffens formål «ikke med tyngde» taler mot en reaksjon i frihet. En naturlig språklig forståelse av begrepet i vilkåret, vil tilsi at normalreaksjonen ved straff av barn, vil være en reaksjon i frihet og at barn bare skal berøves friheten dersom vektige grunner tilsier at frihetsberøvelse er nødvendig. Dette harmonerer med myndighetenes mål om at barn ikke skal settes i fengsel.¹²⁴ Etter dette kan man utlede at barn normalt skal straffes med en reaksjon i frihet.

Begrepene i bestemmelsen tilsier da ved straff av barn, skal straffen normalt være en reaksjon i frihet og at de individualpreventive hensyn skal vektlegges tungt ved valg av reaksjon. Bestemmelsens vilkår viser likevel til at det skal foretas en helhetsvurdering av om vilkåret er oppfylt.

I forarbeidene til loven, slås det fast at det ved vurderingen av vilkåret, er hensiktsmessig å se hen til den avgrensning som er gjort av domstolen ved spørsmålet om samfunnsstraff kan idømmes som alternativ til ubetinget fengsel.¹²⁵ Straffelovens § 48 bokstav b slår fast at for å idømme samfunnsstraff må hensynet til straffens formål ikke tale mot en reaksjon i frihet. Vilkaåret er likt, men begrepet «med tyngde» er lagt til bestemmelsen om ungdomsstraff for å indikere at det skal enda mer til for at ubetinget fengsel skal kunne idømmes.

Departementet legger i forarbeidene til grunn at kriteriene for den skjønsmessige helhetsvurdering av om en ungdom er egnet for gjennomføring av ungdomsstraff vil være: lovbruddets art og grovhet, ungdommens alder, konkrete behov og risikonivå skal være elementer i den individuelle vurderingen.¹²⁶

¹²³ Prop. 135 I side 115 første spalte

¹²⁴ Prop. 135 I side 9 andre spalte

¹²⁵ Prop. 135 I side 115 andre spalte

¹²⁶ Prop. 135 I side 115 første spalte

Det vil være naturlig å tro at en ved vurderingen om ungdomsstraff kan idømmes, først ser på om vilkårene for alvorlig eller gjentatt kriminalitet er oppfylt og deretter foreta en skjønnsmessig helhetsvurdering om straffen kan idømmes.

I denne sammenheng er det da relevant og vise til Høyesterettsdom sak 2010/871.¹²⁷ Saken gjaldt om domfelte kunne få samfunnsstraff og det sentrale spørsmål var hvilken betydning det skulle ha at domfelte på handlingstidspunktet var under 18 år. I dommen blir det generelt ble uttalt om tolkning i forhold til barnekonvensjonens sentrale bestemmelser at «vilkåret i straffeloven § 28 a første ledd bokstav b om at hensynet til straffens formål ikke må tale mot en reaksjon i frihet, må tolkes og anvendes mot denne bakgrunn. Der domfelte var under 18 år på gjerningstiden forskyves altså tyngdepunktet i avveiningen mellom de individualpreventive og de allmennpreventive hensyn: Det som i det lange løp alt i alt best tjener barnets interesser trer i forgrunnen, og kan bare settes til side så langt det foreligger særlig tungtveiende allmennpreventive hensyn som ikke i tilfredsstillende grad også ivaretas ved en dom på samfunnsstraff. Jo yngre barnet er, desto mer må det til.»¹²⁸

Som en oppsummering kan man utlede at straffens formål, når barn straffes, først og fremst er at de individualpreventive hensyn veier tungt i vurderingen og at reaksjonen bør ha en rehabiliterende effekt ovenfor lovbrysteren.

Det kan videre antas at det i første rekke er lovbruddets grovhet som i avgjørende grad kan tale mot en reaksjon i frihet, eller om ungdomsstraff kan brukes. Vi kan se av rettspraksis og forarbeider at selv relativt alvorlige forbrytelser som drap og alvorlige seksuallovbrudd har vært eksempler på hvor ungdomsstraff kunne blitt brukt.

Om lovbruddet er alvorlig og i tillegg utført på en grov måte vil dette indikere at forholdet er for alvorlig til at ungdomsstraff kan brukes og at straffens formål da kan tale mot en reaksjon i frihet. Allmennpreventive hensyn veier her tyngre.

Alder vil være meget sentralt i en slik helhetsvurdering. Høyesterett uttaler at jo yngre barnet er, jo mer skal til for å kunne idømme ubetinget fengsel. Det er derfor mulig og tenke seg at en 15 åring vil kunne få ungdomsstraff som reaksjon, der et noe eldre barn ville kunne få ubetinget fengsel.

¹²⁷ Rt 2010 side 1313

¹²⁸ Rt 2010 side 1313 (15)

4.5 Lovbryter samtykker og har bosted i Norge.

Lovens siste vilkår for at ungdomsstraff skal kunne idømmes er at «lovbryteren samtykker til ungdomsstraff og har bosted i Norge». Jeg vil behandle vilkårene hver for seg.

4.5.1 Samtykke

Når bestemmelsen krever samtykke så menes det her lovbryter eller tiltaltes samtykke. Om det finnes en fornærmet i saken, så kreves det ikke at fornærmede skal samtykke til bruk av ungdomsstraff.

I forhold til prinsippet om gjenopprettende rett i ungdomsstormøtet, uttaler forarbeidene at fornærmede skal gis tilbud om og oppfordres til å delta i ungdomsstormøtet.¹²⁹ Samtidig slås det fast at et krav om samtykke fra fornærmede vil medføre at det blir tilfeldig hvilke domfelte som vil kunne få tilbud om ungdomsstraff.¹³⁰ Etter konfliktrådsloven § 24 tredje ledd har fornærmede med verger, rett til å være tilstede på ungdomsstormøtet. Det er ungdomsstormøtet del to som fastlegger omfanget av ungdomsstraffen gjennom utarbeidelse av ungdomsplanen og fornærmede skal som utgangspunkt ikke delta i utarbeidelse av ungdomsplanen.¹³¹

4.5.1.1 Nærmere om samtykke

Det er den domfelte som skal gjennomføre straffen, og det vil ikke være mulig å gjennomføre straffen uten at domfelte selv samtykker til dette. Derfor er vilkåret om samtykke fra domfelte et absolutt krav for at ungdomsstraff skal kunne idømmes.

Det framgår av konfliktrådsloven § 25 at ungdomsplanen kan inneholde tiltak som at den domfelte skal utføre samfunnsnyttige oppgaver, eller yte ikke økonomisk kompensasjon til den som er påført en skade, et tap eller annen krenkelse. Dette kan for eksempel være å rette opp hærverk eller lignende. Samtykke fra domfelte er derfor også nødvendig for å unngå forbudet mot tvangsarbeid etter artikkel 4 i den Europeiske menneskerettskonvensjon.

I de tilfeller hvor lovbryter er under 18 år når saken pådømmes kreves i tillegg samtykke fra verge.¹³² Om vergen ikke kan eller ikke vil ivareta partens interesse, fastslås det at

¹²⁹ Prop. 135 I side 118 andre spalte punkt 10.7.3

¹³⁰ Prop. 135 I side 117 andre spalte punkt 10.7.1

¹³¹ Prop. 135 I side 119 første spalte.

¹³² Konfliktrådsloven § 11 annet ledd

midlertidig verge skal oppnevnes etter vergemålslovens regler.¹³³ Dersom midlertidig verge oppnevnes, er det tilstrekkelig at midlertidig verge og lovbrøyer samtykker.

Dersom foreldre nekter å samtykke og man ikke har grunnlag for å si at de ikke ivaretar barnets interesser, kan det tenkes at problemer kan oppstå i forhold til om siktede kan idømmes ungdomsstraff.

4.5.1.2 Innholdet av samtykke

Samtykke til ungdomsstraff kreves i første omgang ved pådømmelse av saken. At bestemmelsen krever at siktede samtykker til ungdomsstraff er ikke et krav om tilståelse. Siktede kan godt nekte straffeskyld og likevel samtykke til ungdomsstraff for det tilfelle at han skulle bli funnet skyldig.

Konfliktrådsloven § 11 første ledd fastslår at samtykke til behandling i konfliktrådet skal være reelt og informert. Problemstillingen er da hvor godt informert siktede kan være på dette tidspunktet.

Ved pådømmelse av saken vil retten bare fastsette gjennomføringstid for ungdomsstraffen og subsidiær fengselsstraff. Kriminalomsorgen vil vanligvis utarbeide en personundersøkelse for mindreårige.¹³⁴ Denne undersøkelsen skal gi retten et grunnlag for å vurdere en egnet reaksjon. Med dette vil også siktede kunne få en oversikt over hvilke reaksjoner som er mulig. Det konkrete innholdet i straffen blir senere fastsatt i ungdomsstormøtet og det er ingen regler som binder ungdomsstormøtet til å følge personundersøkelsens anbefalinger.

Når siktede samtykker til ungdomsstraff ved pådømmelsen av saken, har han dermed ikke oversikt over omfanget eller intensiteten av straffen. Om samtykket egentlig er informert kan derfor diskuteres.

I neste omgang kreves samtykke fra domfelte og verge ved at de godkjenner ungdomsplanen.¹³⁵ Dette er uproblematisk dersom domfelte ser nytten i planen og dermed godkjenner denne. Dersom domfelte derimot synes ungdomsplanen er for tyngende, for eksempel fordi at han eller hun ikke er innstilt på å godta et institusjonsopphold, og derfor

¹³³ Vergemålsloven § 16 jfr. straffeprosessloven § 83 første punktum

¹³⁴ Prop. 135 I side 76 første spalte

¹³⁵ Prop. 135 I side 123 første spalte jfr. Konfliktrådsloven § 25. annet ledd.

ikke vil godkjenne ungdomsplanen, vil dette kunne gi grunnlag for at domfelte må sone den subsidiære fengselsstraffen.¹³⁶

Det samme vil være tilfellet dersom domfelte ikke vil godta vilkårsendringer etter en eventuell bruddsamtale. Problemet er da at retten ved pådømmelsen kan velge å gi tiltalte samfunnsstraff, men retten kan ikke omgjøre ungdomsstraffen til samfunnsstraff dersom saken kommer tilbake til retten som en bruddsak. At siktede samtykker til ungdomsstraff ved pådømmelsen, innebærer at han ved eventuelt brudd eller nektelse av å godkjenne ungdomsplanen, mister muligheten til å få samfunnsstraff.

Det er lovgivers mening at den nye straffarten ungdomsstraff skal bidra til at flest mulig mindreårige skal unngå fengselsopphold.¹³⁷ Vi ser her at ved pådømmelse av det straffbare forhold, vil tiltalte ikke ha full oversikt over hvilke reaksjoner han kan vente seg, og ved senere samtykke av vilkårsendringer etter brudd eller godkjennelse av ungdomsplanen, vil konsekvensen av å nekte samtykke bli ubetinget fengsel. Dette kan neppe ha vært lovgivers intensjon, spesielt i forhold til de ungdomsstraffer som er ment å erstatte de strengeste dommer på samfunnsstraff.

4.5.2 Bosted i Norge

Det siste vilkåret som behandles er kravet om at siktede skal ha «bosted i Norge».

En alminnelig språklig forståelse av dette skulle innebære at man har bopel i Norge og er registrert i folkeregisteret her.

Vilkåret om bosted er tilsvarende for bruk av samfunnsstraff¹³⁸ og departementet bemerker i forarbeidene at:

«Vilkåret skyldes den aktivitet som kreves av den domfelte under straffegjennomføringen. Begrepet «bosted» må forstås slik at bosettingen både har vært av en viss varighet og er ment å vare en viss tid. Det er uten betydning om lovbrøyteren er norsk statsborger eller ikke.»¹³⁹

¹³⁶ Jfr. konfliktrådsloven § 25 annet ledd

¹³⁷ Prop. 135 I side 9 andre spalte

¹³⁸ Straffeloven (2005) § 48 c

¹³⁹ Prop. 135 I side 164 første og andre spalte

Kravet om bosted i Norge framstår som absolutt og man må kunne anta at reelle hensyn taler for at bosettingen minst er ment å vare så lenge som straffegjennomføringstiden er fastsatt til, for at ungdomsstraff skal kunne idømmes. Dette betyr at barn som ikke har bosted i Norge, for eksempel barn som begår kriminalitet under ferie opphold i Norge, eller barn som er ment å flytte til utlandet kort tid etter den kriminelle handling, vil være utelukket fra både reaksjonen ungdomsstraff og samfunnsstraff. Et eksempel fra rettspraksis som illustrerer dette, er en dom fra Agder lagmannsrett¹⁴⁰ hvor en ungdom på noe over 15 år ble dømt for grov overfallsvoldtekt. Gutten var fra Romania, hadde delvis bodd utendørs og livnærte seg ved småjobber og tigging. Hans far opplyste at familien ville returnere til Romania etter at dom var avsagt og retten uttalte da at «Siden domfelte ikke har fast bopel i Norge, vil samfunnsstraff likevel ikke under noen omstendighet kunne anvendes i saken her».¹⁴¹

I de tilfeller hvor bostedsvilkåret ikke ansees oppfylt, vil domstolen bare kunne velge mellom ubetinget fengsel, betinget fengsel eller en kombinasjon av disse. Av allmennpreventive hensyn vil det være vanskelig å forsvare at barn som ikke har bosted i Norge skulle få betinget dom etter å ha begått grov kriminalitet og i slike tilfeller vil fengsel måtte bli resultatet, selv om lovbrøyer er under 18 år.

Hvor lenge bosettingen i Norge må ha vart forut for den kriminelle handling før den kan sies å være av en viss varighet, kan være vanskelig å vurdere. En viss veiledning kan finnes i straffeloven § 5 som riktignok omhandler straffelovens anvendelse på handlinger i utlandet, men vi finner også her kravet om bosted Norge. I kommentaren til ordlyden i forarbeidene til straffeloven av 2005¹⁴² uttales det at for å fylle vilkåret om bosted Norge, må bosettingen normalt ikke ha vart mindre enn ett år. Om personen er gitt formell bosettingstillatelse etter utlendingsloven § 12 skal vedkommende ansees som bosatt, selv om oppholdet har vært meget kort. Harmonibetraktninger og hensynet til helhetlig tolkning av like vilkår i straffeloven tilsier at disse betraktninger kan overføres til ungdomsstraffens bosettingskrav.

¹⁴⁰ La-2011-187926

¹⁴¹ La-2011-187926

¹⁴² Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 402

Et av formålene med innføringen av ungdomsstraff var at lovgivningen i Norge ville harmonere bedre med prinsippene i Barnekonvensjonen.¹⁴³ Det er imidlertid et forbud mot forskjellsbehandling etter Barnekonvensjonen. I artikkel 2 slås det fast at forskjellsbehandling på bakgrunn av «national, ethnic or social origin» ikke er tillatt.

Forarbeidene sier ikke noe om det er akseptabelt å behandle lovbreakere forskjellig utfra bostedsvilkåret. For det tilfelle at retten idømmer ungdomsstraff for en lovbreakter som oppfyller vilkåret om bosted, og ubetinget fengsel for en lignende kriminell handling, men hvor den kriminelle ikke har bosted i Norge, vil dette kunne være i strid med barnekonvensjonens regler.

Det er likevel tydelig at vilkåret om bosted har rent praktiske hensyn i forhold til at straffegjennomføring skal være mulig og det er vanskelig å se at dette kunne vært løst på annen måte. Man kan imidlertid se for seg at vilkåret om bosted kanskje ikke burde vært et absolutt vilkår.

¹⁴³ Prop. 135 I side 14 første spalte

5 Straffens varighet

5.1 Gjennomføringstiden

Det følger av straffeloven § 52b bokstav a at retten, ved dom på ungdomsstraff, skal fastsette en gjennomføringstid på mellom seks måneder og to år. Annet ledd bestemmer videre at: «dersom den fengselsstraff som ville ha blitt idømt uten ungdomsstraff er klart lenger enn to år, kan en gjennomføringstid på inntil tre år fastsettes».

Ordlyden i bestemmelsen kan tyde på at lovgiver mener at ungdomsstraffens gjennomføringstid skal være lik den subsidiære fengselsstraff som blir idømt den tiltalte. Forarbeidene uttrykker imidlertid at gjennomføringstiden på minimum 6 måneder bør være absolutt og at gjennomføringstiden skal fastsettes uavhengig av den subsidiære fengselsstraff som ellers ville blitt utmålt.¹⁴⁴ Departementet mener videre at det er naturlig at reaksjonens varighet, ved en straff i frihet, er lengre enn ved ubetinget fengselsstraff.¹⁴⁵ Forarbeidene viser videre til at et flertall av lovbrutere mellom 15 og 18 år som idømmes ubetinget fengsel, får en straff på under 90 dager.¹⁴⁶ I 2009 var tallet 57 prosent.¹⁴⁷ Dette kan da tyde på at de fleste av disse ville fått en reaksjon på ungdomsstraff av minimum seks måneders varighet.

Forarbeidene begrunner minstetiden på seks måneder med at: «mange av tiltakene som typisk vil ligge i en ungdomsplan vil dessuten måtte gå over en viss tid for å ha effekt.»¹⁴⁸ Det at ungdomsstraffen er ment å styrke ungdommens ressurser og vilje til å ta et oppgjør med egen kriminalitet,¹⁴⁹ støtter departementets begrunnelse om minstetid.

Det følger videre av forarbeidene at kriteriene for vurderingen av gjennomføringstidens lengde skal være en helhetsvurdering av barnets individuelle behov, og hvor lovbruddets art og grovhet skal være de sentrale momenter.¹⁵⁰ Samme sted uttaler forarbeidene at de tradisjonelle straffutmålingsmomenter bør tre noe i bakgrunnen slik at det ikke utvikler seg en fast praksis på lengden av gjennomføringstiden basert på hvor grov den kriminelle

¹⁴⁴ Prop. 135 I side 130 andre spalte

¹⁴⁵ Prop. 135 I side 131 første spalte

¹⁴⁶ Prop. 135 I side 130 pkt. 10.12.3

¹⁴⁷ Prop. 135 I side 131 første spalte

¹⁴⁸ Prop. 135 I side 131 første spalte pkt. 10.12.3

¹⁴⁹ Prop. 135 I side 10 første spalte

¹⁵⁰ Prop. 135 I side 130 andre spalte pkt. 10.12.3

handling er. Like viktig er barnets individuelle behov, og hvor lang gjennomføringstid som trengs for å oppnå ønsket resultat.

Det er etter dette tydelig at lovgiver ønsker at de individualpreventive hensyn skal være framtrepende ved valg av gjennomføringstid, man skal i størst mulig grad søke å endre og rehabilitere lovbrøyteren. Da må barnets individuelle behov stå sentralt, samtidig vil lovbruddets art og grovhet tas i betraktning og kan gi en veiledning i hvilke behov lovbrøyteren kan ha.

5.2 Subsidiær fengselsstraff

Straffeloven § 52 b bokstav b slår fast at ved en dom på ungdomsstraff skal retten også fastsette en subsidiær fengselsstraff. Denne straffen «skal svare til den fengselsstraff som ville blitt idømt uten ungdomsstraff»

Dette er en måte retten benytter for å markere alvorligheten av den straffbare gjerning. Når barn har blitt dømt til fengsel, har ofte en del av straffen blitt gjort betinget, dette fordi domstolen i størst mulig grad ønsker å begrense soningstiden for barn.

Ifølge ordlyden må da den subsidiære fengselsstraffen ved ungdomsstraff, svare til den samlede fengselsstraff, både betinget og ubetinget som ellers ville blitt idømt. Det er da logisk å tenke at den subsidiære fengselsstraff fortsatt bør deles i en betinget og en ubetinget del.

6 Brudd på vilkårene for ungdomsstraff

Straffeloven § 52 C bestemmer at:

Retten ved dom kan bestemme at hele eller deler av den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes når den domfelte har

a) Brutt bestemmelser gitt i medhold av konfliktrådsloven §31, eller

b) Begått ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.

6.1 Vilårsbrudd

Konfliktrådsloven § 31 omhandler konsekvenser av brudd på vilkårene for straffegjennomføringen. Problemstillingen blir da i hvilke tilfelle man kan si at det foreligger vilårsbrudd, hvilke konsekvenser vilårsbrudd kan få og når er disse alvorlige nok til at den subsidiære fengselsstraff skal fullbyrdes.

Forarbeidende er klare på at dersom barnet bryter de alminnelige regler for gjennomføring av straffen eller at gjennomføringen av ungdomsplanen er mangelfull, så må dette få konsekvenser for den domfelte.¹⁵¹ Samtidig er forarbeidene klare på at ikke alle brudd på gjennomføring av ungdomsplanen skal føre til fullbyrdelse av fengselsstraffen. Det skal foretas en konkret vurdering for hvordan det skal reageres, og bruddets omfang og barnets motivasjon til å gjennomføre straffen skal vurderes. Reaksjonen på brudd skal ikke være mer inngripende enn det som framstår som nødvendig for å oppnå formålet.¹⁵²

Hvis den domfeltes brudd ikke er alvorlig, for eksempel ved at han kommer for sent til avtaler eller det foreligger særlig formildende omstendigheter, kan ungdomskoordinator nøye seg med å gi en muntlig advarsel.¹⁵³

Om det vurderes at muntlig advarsel ikke er tilstrekkelig, kan den domfelte innkalles til bruddsamtale med ungdomskoordinator. Her skal den domfelte gjøres kjent med følgen av gjentatte brudd og målet med samtalen er å motvirke nye brudd.¹⁵⁴

¹⁵¹ Prop. 135 I side 132 første spalte

¹⁵² Prop. 135 I side 132 andre spalte

¹⁵³ Prop. 135 I side 133 første spalte

¹⁵⁴ Prop. 135 I side 133 første spalte

I bruddsamtalet kan ungdomskordinator i medhold av konfliktrådsloven § 31 sette nye vilkår for gjennomføring av planen. Nye vilkår kan bare fastsettes dersom det er nødvendig for å motvirke nye brudd.¹⁵⁵

I forarbeidene uttales det om fastsettelse av nye vilkår i bruddsamtale at det: «Etter departementets vurdering er det ikke nødvendig at det gis klageadgang eller mulighet til overprøving av nye vilkår da domfelte, sammen med de andre obligatoriske deltagerne, (i stormøtet) selv skal være med å fastsette disse vilkårene. Dersom domfelte ikke er enig, kan dette tilsi at vedkommende ikke har tilstrekkelig motivasjon til å gjennomføre reaksjonen»¹⁵⁶

Dette er en slutning man, etter min mening, ikke uten videre kan si seg enig i. For det første kan det tenkes at domfelte ved å klage på vilkårsendringer viser motivasjon til å gjennomføre reaksjonen, faktisk så vedvarende motivasjon at han tar seg besværligheten med å klage i stedet for og bare gjennomføre den subsidiære fengselsstraffen. For det andre er det ikke alltid at alle forvaltningsorganer, alltid fatter de riktige vedtak. Det kan finnes en mulighet for at vedtaket om vilkårsendring, er feil eller urimelig. For det tredje dersom det var klageadgang og klagen ikke førte fram, ville det muligens vært lettere for domfelte og godta de nye vilkårene.

Det må gjennomføres en bruddsamtale før nye brudd kan medføre ytterligere konsekvenser.¹⁵⁷ Dette innebærer at det må minst to alvorlige vilkårsbrudd til, før saken kan overføres til kriminalomsorgen med innstilling om at saken bringes til retten med sikte på fullbyrdelse av den subsidiære fengselsstraffen. Det er kriminalomsorgen som tar den endelige avgjørelse om å bringe saken tilbake til retten for omgjøring.¹⁵⁸

Retten skal ved vurderingen om den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes ta hensyn til hvor stor del av ungdomsplanen som er gjennomført, samt om stormøte er gjennomført.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Prop. 135 I side 133 første spalte

¹⁵⁶ Prop. 135 I side 133 første spalte

¹⁵⁷ Prop. 135 I side 133 første spalte

¹⁵⁸ Prop. 135 I side 133 andre spalte

¹⁵⁹ Prop. 135 I side 133 andre spalte

6.2 Ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.

Ved eventuell ny straffbar handling før utløpet av ungdomsstraffens gjennomføringstid er det påtalemyndigheten som må begjære omgjøring av straffen.¹⁶⁰ Dersom påtalemyndigheten finner det hensiktsmessig, kan de i stedet for å begjære omgjøring, velge en annen straffereaksjon, for eksempel bot eller begjære særskilt dom for nye lovbrudd som domfelte begår i gjennomføringstiden. Dette kan være aktuelt hvor den domfelte har begått en kriminell handling av en helt annen karakter enn den han er idømt ungdomsstraff for. Om påtalemyndigheten ønsker å begjære omgjøring og det nye straffbare forhold ikke er tilstått, må det nye straffbare forholdet avgjøres av retten, som da kan avsi samlet dom for det nye og det gamle forholdet.

Begrepet «før utløpet av gjennomføringstiden» er benyttet for å markere at også straffbare handlinger som er begått etter domsavsigelsen, men før gjennomføringen er påbegynt, kan resultere i omgjøring.¹⁶¹

6.3 Rettens vurdering av vilkårsbrudd

Dersom påtalemyndigheten eller kriminalomsorgen begjærer omgjøring av ungdomsstraffen til ubetinget fengsel, skal begjæringen framsettes for tingretten, som kan beslutte omgjøring. Dette vil si at tingretten har kompetanse til å prøve påtalemyndighetens eller kriminalomsorgens skjønn, både i forhold til om omgjøring bør skje men også i hvilket omfang omgjøring bør skje. Sentralt i rettens skjønnsmessige vurdering vil da være antall, omfang og grovheten av vilkårsbruddene.¹⁶² Forarbeidene uttaler og på samme sted, at omgjøring forutsettes å være hovedregelen.

Det virker da som at terskelen for å begjære omgjøring er lavere for de tilfeller at domfelte begår nye lovbrudd. Det forutsettes at det er nok med ett nytt lovbrudd av ikke bagatellmessig art.

Ved vilkårs brudd må det foreligge minst to vilkårsbrudd, i tillegg vil domfelte bli gitt advarsel i form av bruddsamtale før omgjøring kan begjæres. Jeg synes det er naturlig at toleransen for nye lovbrudd er lavere enn om domfelte har problemer med å følge vilkårene i

¹⁶⁰ Prop. 135 I side 132 andre spalte

¹⁶¹ Prop. 135 I side 165 andre spalte

¹⁶² Prop. 135 I side 165 andre spalte

ungdomsplanen. Det kan for eksempel tenkes at domfelte er motivert for skolegang eller arbeid, men på grunn av for eksempel ustabile boforhold eller søvnproblemer, har problemer med å komme i tide til dagens gjøremål.

7 Positive og negative sider ved ungdomsstraffen

Innføring av straffarten ungdomsstraff er et resultat av mange år med forskning på feltet ungdomskriminalitet.¹⁶³ Forskningsspørsmål man har forsøkt å besvare er blant annet hvordan man kan hindre tilbakefall til kriminalitet for unge lovbrøyttere og hvordan man kan redusere antall barn og ungdom i norske fengsler. Oppgaven viser at det skal relativt grove lovbrudd til, før ungdomsstraff kan anvendes. Dette harmonerer med at ungdomsstraffen skal være en streng straff. Innledningsvis stilte jeg spørsmålet om ungdomsstraff ville være et godt straffe-alternativ for alle kriminelle handlinger utført av barn. Etter min oppfatning vil myndighetene fortsatt ha behov for å fengsle enkelte barn, dette fordi barnet har begått svært grove lovbrudd, eller fordi barnet er inne i en kriminaltetsrekke som ikke lar seg stanse ved bruk av en reaksjon i frihet.

Det er ubetinget positivt at lovgiver innfører nye tiltak som kan gi rettsvesenet et større register å spille på i forhold til unge lovbrøyttere og for å forebygge ny kriminalitet. At ungdomsstraffen også kan ha virkning for de tilfeller der barn blir idømt strengere samfunnsstraffer, kan gi disse barna bedre oppfølging enn ved samfunnsstraff og dermed større mulighet til å avslutte en kriminell løpebane.

Hensikten bak innføringen av ungdomsstraff var i stor grad en erkjennelse av at å sette barn i fengsel sjelden fører noe godt med seg, og at fengselsopphold i mange tilfeller fungerer som forbryterskoler. Myndighetene ønsker å fange opp det kriminelle barnet på et tidlig stadium, og søker å endre adferdsmønster slik at den kriminelle løpebanen kan stanses. Som et ledd i denne målsetningen mener jeg at reaksjonen ungdomsstraff kan være et godt virkemiddel. Vi vet at ungdom ofte er lett påvirkelig, og de tiltak og virkemidler som ungdomsstraff kan inneholde, i kombinasjon med tett oppfølging fra ungdomsordinator og stormøtedeltagerne, kan få noen ungdommer til å endre kurs og slutte med kriminalitet. I tillegg tror jeg at når det kriminelle barnet får møte offeret i ungdomsstormøtet, blir det lettere å se at det man har gjort kan få negative konsekvenser for andre mennesker. Dette vil også kunne bidra til å endre et negativt adferdsmønster hos det unge mennesket.

På den annen side er det også enkelte problematiske sider ved den nye straffarten. Som tidligere vist, kan for det første vilkåret om bosted i Norge føre til diskriminering av barn som

¹⁶³ St. meld. Nr. 20 (2005-2006) Sammendrag

begår kriminalitet i Norge og som ikke oppfyller vilkåret om bosted. Dette kravet burde kanskje ikke vært absolutt.

For det andre kan det være problematisk at ungdomsstraff skal kunne erstatte samfunnsstraff, uten at siktede har oversikt over hva som kan bli innholdet i ungdomsplanen. På denne måten kan siktede miste muligheten til å få samfunnsstraff dersom ungdomsstraffen blir oppfattet som for vanskelig å gjennomføre. Det er mulig at i de tilfeller hvor domfelte bryter vilkårene og saken sendes tilbake til domstolen, burde domstolen ha mulighet til å omgjøre subsidiær straff til samfunnsstraff. En annen løsning kunne vært at domstolen hadde fulgt ordningen som praktiseres i Nord-Irland hvor retten først avgjør skyldspørsmålet, deretter gjennomføres ungdomsstormøte. Ungdomsstormøtet kommer så med en anbefaling til retten. Denne anbefalingen kan være ungdomsstormøteplan eller at domfelte gjennomfører straff på vanlig vis, eller en kombinasjon av disse. Etter at ungdomsstormøtet har kommet med sin anbefaling, avsier retten dom i saken.¹⁶⁴

For det tredje kan det være problematisk at domfelte ikke kan påklage vedtak om vilkårsendringer under straffegjennomføringen. Det er ellers et vanlig rettsikkerhets prinsipp at man har mulighet på å klage på vedtak som man oppfatter som urimelige eller av annen saklig grunn er misfornøyd med.

Til sist kan man spørre om myndigheten til å fastlegge ungdomsstraffens straffende element i for stor grad er lagt til ungdomsstormøtet. Det er ungdomsstormøtet som skal finne passende tiltak utfra ungdommens konkrete behov og risikonivå, og det synes da klart at reaksjonene må bli mer inngripende om domfelte har store behov og høy fare for gjentakelse enn i de tilfeller der gjentakelsesfaren er fraværende og behovet for hjelpetiltak er lavt. Det blir derfor vanskelig for domfelte å få en samlet oversikt over konsekvensene og dermed være i stand til å vurdere om han eller hun blir like behandlet med andre som begår omtrent likeverdige lov overtredelser. Domfelte kan derfor vanskelig ta stilling til dette før dommen er rettskraftig og ankefristen utløpt.

Man kan derfor hevde at ungdomsstraffen korresponderer dårlig med de ønsker om rettslikhet og forutberegnelighet som bør gjelde i norsk strafferettspleie.

¹⁶⁴ NOU 2008:15 Barn og straff side 125

Selv om det, etter min mening, er noen problematiske områder med ungdomsstraffen, er jeg positivt innstilt til innføringen av denne straffen, og jeg håper den viser seg å være et godt egnet virkemiddel for å få barn til å slutte med kriminell virksomhet. Forarbeidene uttaler at: «Dersom den nye reaksjonen, etter å ha virket noen tid, viser seg å være et godt egnet virkemiddel for å forebygge ny kriminalitet, kan det senere vurderes å utvide med noen årsklasser, for eksempel også for ungdom mellom 18 og 23 år»¹⁶⁵ Om dette skjer, vil det være svært positivt og kan bidra til en enda større kriminalitetsnedgang blant barn og unge.

Målsetningen med innføring av ungdomsstraff var først og fremst å redusere antall barn i norske fengsler, i og med at ungdomsstraff nå blir idømt av retten, er vertfall målsetningen på vei til å oppfylles. Pr. 27. november 2015 er 46 ungdomsstraffer satt i verk siden lovens ikrafttredelse.¹⁶⁶ Hvor mange av disse som ville fått samfunnsstraff eller ubetinget fengselsstraff, er vanskelig å anslå, men at noen av disse ville fått reaksjonen ubetinget fengsel kan vel trygt antas.

En annen hovedmålsetning med ungdomsstraffen var at den kriminelle skal fanges opp på et tidlig stadium slik at man kan sette inn kriminalitetsforebyggende tiltak og dermed forhindre en kriminell løpebane. Ungdomsstraffen har til nå vært virksom i for kort tid til å dra konklusjon om straffen virker kriminalitets forebyggende eller fastslå at straffen bidrar til å stoppe en kriminell løpebane for et flertall av unge lovbytere, men om den kan ha virkning for noen unge kriminelle vil dette allikevel være svært positivt.

Om ungdomsstraffen klarer å oppfylle målsetningen etter hensikten eller ikke, er fortsatt ikke klart, men det skal bli veldig spennende å følge utviklingen framover.

¹⁶⁵ Prop. 135 I side 114 andre spalte

¹⁶⁶ Konfliktrådet, 2015

8 Kildeliste

Lovgivning

- Grunnloven – Kongeriget Norges Grundlov, given i rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de mai 1814
- Konfliktrådsloven – Lov om konfliktrådsbehandling av 20. juni 2014 nr. 49
- Helse og omsorgstjenesteloven – Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester av 24. juni 2011 nr. 30
- Vergemålsloven – Lov om vergemål av 26. mars 2010 nr.9
- Utlendingsloven – Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her av 15. mai 2008 nr. 35
- Straffeloven- Lov om straff av 20. mai 2005 nr. 28
- Menneskerettsloven - lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr.30
- Straffeprosessloven – Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25
- Lov om oppdragende behandling av unge lovovertridere av 1. juni 1928 nr. 2
- Gammel straffelov – Almindelig borgelig straffelov av 22. mai 1902 nr. 10 (opphevet)
- Vergerådsloven - Lov om behandling af forsømte barn av 6. juni 1896 nr. 1
- lov om betingede straffedomme av 2. mai 1894

Traktater/konvensjoner

- FN's Barnekonvensjon – De forente nasjoners internasjonale konvensjon av 20. november 1989 om barns rettigheter
- Den europeiske menneskerettskonvensjon – lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr.30

Forarbeider

- Prop. 57 L (2013-2014) Lov om konfliktrådsbehandling
- Prop. 135 L (2010-2011) Endringer i straffeloven, straffeprosessloven, straffegjennomføringsloven, konfliktrådsloven m.fl.
- NOU 2008:15. – Barn og straff – Utviklingsstøtte og kontroll
- St. meld. Nr. 20 – Alternative straffereaksjonar ovenfor unge lovbrutarar
- Ot.Prp.nr. 90 (2003-2004) – Om lov om straff (straffeloven)

-Ot. Prp. nr. 1 (1974-1975) – Om lov om oppheving av lov 9. april 1965 om strafferettslege åtgjerder mot unge lovbrytarar, m.m.

Litteratur

- Andenæs, Johs. Alminnelig strafferett 1. utgave 1956
- Andenæs, Johs. Alminnelig strafferett 2. utgave 1974
- Andenæs, Johs. Alminnelig strafferett 3. utgave 1989
- Andenæs, Johs. Alminnelig strafferett 4. utgave 1997
- Andenæs, Johs. Alminnelig strafferett 5. utgave 2013
- Andenæs, Johs. Norsk straffeprosess 4. utgave 2014
- Eckhoff, Torstein. Rettskildelære 5. utgave ved Jan E. Helgesen 2001
- Høstmælingen, Kjørholt, Sandberg (red) Barnekonvensjonen, Barns rettigheter i Norge 2. utgave 2013
- Tidsskrift for strafferett Tfs 2015-2 Artikkel skrevet av førstestatsadvokat Runar Torgersen

Rettspraksis

Høyesterett

- Rt 2015 side 93
- Rt 2013 side 776
- Rt 2013 side 734
- Rt 2013 side 67
- Rt 2012 side 34
- Rt 2011 side 206
- Rt 2010 side 1317
- Rt 2010 side 1313
- Rt 2009 side 1289
- Rt 2009 side 1261
- Rt 2007 side 252
- Rt 2005 side 1096
- Rt 2004 side 804
- Rt 2003 side 1671

Rt 2002 side 742

Rt 1998 side 1945

Rt 1994 side 203

Rt 1992 side 64

Rt 1896 side 280

Lagretten

Lb 2015 -007341 (Borgarting lagmannsrett)

Lb-2014-155075 (Borgarting lagmannsrett)

La-2014-096635 (Agder lagmannsrett)

La-2011-187926 (Agder lagmannsrett)

Tingretten

Tauag-2015-12143 (Aust-Agder tingrett)

Tsarp-2015-23559 (Sarpsborg tingrett)

Tkisa-2015-38970 (Kristiansand tingrett)

Tstro-2014-129492 (Sør-Trøndelag tingrett)

Tsalt-2014-120986 (Salten tingrett)

Annet

-Matningsdal, Magnus. (2015) lovkommentar til straffeloven § 28c note 153.

Rettsdata: <https://min.rechtsdata.no/#/Dokument/gN19020522z2D10> (sjekket 13. 12. 2015)

-Konfliktrådet. Statssekretær om ungdomsstraffen – En suksess så langt

<http://www.konfliktraadet.no/statssekretaer-om-ungdomsstraffen-en-suksess-saa-langt.5819522-314028.html>

(sjekket 13.12.2015)